

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Martin Vavříček

Kodifikace práva ve Francii za 1. císařství

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Doc. JUDr. Radim Seltenreich

Katedra: Právních dějin

Datum vypracování práce : květen 2011

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne..... Podpis

Obsah

Úvod	3
1. Východiska ke kodifikaci ve Francii	5
1.1. O pramenech práva	5
1.2. Přírozenoprávní teorie a vlivy osvícenství	6
1.3. Deklarace práv člověka a občana	8
1.4. Ústava z roku VIII	8
2. Code civil	10
2.1. Vývoj v letech 1789-1793	10
2.2. Tři Camabacérèsovy návrhy (1793-1797)	10
2.2.1. Návrh první (1793)	10
2.2.2. Návrh druhý (1794-95)	11
2.2.3. Návrh třetí (1796-97)	12
2.3. Dva návrhy v období konzulátu (1800-1804)	12
2.4. Hlavní postavy kodifikace	15
2.4.1. Jean-Jacques Régis de Cambacérès	15
2.4.2. Jean-Étienne-Marie Portalis	16
2.4.3. Napoleon Bonaparte	18
2.5. Systematika	18
2.6. Obsah zákoníku	19
2.6.1. Úvodní ustanovení	19
2.6.2. Kniha první. Práva osob. Právo rodinné	21
2.6.3. Kniha druhá. Práva věcná	22
2.6.4. Kniha třetí. Právo závazkové. Právo dědické	24
2.7. Jazyková kvalita	24
3. Code de procédure civile	26
3.1. Vznik	26
3.2. Systematika	28
3.3. Obsah	29
4. Code de commerce	32
4.1. Vývoj obchodního práva	32
4.2. Vznik	32
4.3. Systematika a obsah	35
5. Code d'instruction criminelle a Code penal	37
5.1. Vývoj trestního práva	37
5.2. Vznik	40

5.3.	Code d’instruction criminelle	42
5.4.	Code penal	42
5.5.	Obsah Code penal	44
6.	Code rural.....	46
7.	Vlivy francouzské kodifikace.....	47
6.1.	Rozsah vlivu	47
6.2.	Způsoby přijetí.....	47
6.3.	Geografické rozdělení zemí.....	48
6.3.1.	Evropa	48
6.3.2.	Afrika.....	48
6.3.3.	Asie	49
6.3.4.	Severní a Jižní Amerika	49
	Závěr.....	51
	Použitá literatura	53

Úvod

Studium Napoleonovy éry je mým koníčkem a toto téma jsem si vybral, protože zůstává stranou zájmu nejen obecně historické literatury ale i té právně historické. Hledat publikace, které pojednávají o kodifikacích z Napoleonovy éry, je jako hledat pověstnou jehlu v kupce sena, avšak je zajímavé jít po cestách málo probádaných a pátrat informacích takřka zapomenutých. Mnohé informace, např. kdo zákoníky tvořil a za jakých okolností vznikaly, bylo velice těžké naleznout. A právě tyto informace mě zajímaly nejvíce a na ně jsem se zaměřil.

Přál bych si, aby tato práce byla srozumitelná, systematicky uspořádaná, proto jsem si vzal jako pomůcku manuál pro badatele od profesora Knappa nazvaný Vědecká propeudetika pro právníky. Budu se již od začátku držet jím vytyčených zásad, stanovím si přesný rozsah práce a upřesním otázky, na něž budu hledat odpovědi.

Jde-li o rozsah práce, název je stanoven jako kodifikace za 1. císařství ve Francii. Není pochyb, že půjde o pět kodexů tak, jak o nich běžně hovoří odborná literatura. Je to však odpovídající označení? Nikoli. Nejvýznamnější z těchto zákoníků, Code civil, vznikl od roku 1793 do března 1804. Celá jeho příprava tedy spadá do období ještě před vznikem císařství. To vzniklo až dva měsíce po dokončení Code civil. Skutečnost, že se Francie změnila v monarchii, se výrazně podepsala na podobě ostatních kodexů. Časově tedy bude pojednáno o delším úseku. Jak to bude po věcné stránce? Tady je opět třeba přistoupit k určité korekci. Literatura se obvykle zmiňuje o pěti zákonících, málokdy je připomenut i šestý kodex. Pravdou je, že do konce Napoleonova panování nebyl dokončen natož schválen, ale výčet bez něj by nebyl úplný.

Dalším důležitým bodem jsou prameny, z nichž budu čerpat. Není žádná česká publikace, která by se zabírala vyloženě tímto tématem. Bude tedy třeba pátrat po útržkovitých informacích rozprostřených ve větším množství knih a tyto informace posléze spojit v jeden celek. Nezanedbatelným pramenem je též zahraniční literatura. V klasické podobě je těžko dostupná, avšak moderní technologie umožňují digitalizaci starých svazků v jejich přesné podobě. Díky tomu je možné pátrat více do hloubky. Těchto pramenů je mnoho, je třeba k nim

přístupovat kriticky, nezahlcovat práci informacemi okrajovými a zejména tyto prameny řádně citovat tak, aby se každý mohl přesvědčit o jejich pravdivosti. Za tímto účelem jsem tyto prameny v seznamu použité literatury opatřil odkazem na příslušnou internetovou adresu.

Zmíním se též o systematice celé práce. Kapitola o východiscích popisuje dva aspekty významné pro vznik zákoníků. Jedná se o inspirační zdroje v podobě pramenů práva, myšlenek osvícenství a deklarace práv člověka a občana. Druhým aspektem je popis zákonodárského procesu, na jehož konci byly zákoníky uvedeny v život.

Jádro celé práce tvoří pět kapitol věnovaných jednotlivým zákoníkům, z čehož trestní zákoník a trestní řád jsou popsány v jedné kapitole, neboť práce na nich probíhala současně. Závěrečná kapitola této části je věnována návrhu Code rural. Téma zakončuji popisem vlivů této kodifikace a jejím rozšířením do dalších zemí.

Tato práce by neměla být pouhý sepsání informací z různých zdrojů. Měla by mít určitou myšlenku. Za hlavní myšlenku považuji studium kladných i záporných stránek kodifikace. Nastavit pomyslné zrcadlo celému procesu tvorby kodexu od počátku až do schválení. Obvykle jsem se v literatuře setkal s popisem kodexů a jejich hodnocením. Málokdy byl dán prostor otázce, proč tomu tak je. Proč má Code civil vynikající jazykovou stránku, proč zaostává v systematice, proč za ní zaostávají v kvalitě ostatní kodexy, proč nebyl dokončen Code rural, ač práce na něm byly zahájeny ve stejné době jako na Code de commerce a obou trestních kodexech. Jde o to ukázat si na francouzském příkladu, jakých se může zákonodárce dopustit chyb, a naopak, které kroky jsou pozitivní.

1. Východiska ke kodifikaci ve Francii

1.1. O pramenech práva

Už od příchodu Keltů v 6. století můžeme označit jako základní pramen práva právní obyčej. Jedná se o právo nepsané, které se předává po generace, je tedy používáno dlouhodobě, lidé jsou přesvědčeni o jeho nezbytnosti a respektují jej. Ve 3. století začínají pronikat na dnešní francouzské území Římané a s nimi přichází i římské právo, které zapustí silné kořeny na jihu země v oblasti, které Římané říkali Galie Narbonensis. Toto rozdělení Francie na sever ovládaný obyčejovým právem a jih pod vlivem právo římského bude později zohledněno i při sestavování poslední komise připravující občanský zákoník. Smysl je nasnadě, odstranit roztržičnost právní úpravy a sjednotit občanské právo.

Zásadní vliv pro podobu dnešního občanského práva ve Francii mělo právo římské, proto zde učiním několik poznámek týkajících se římského práva a francouzského území. Na setrvání římského práva na území dnešní Francie měly podíl některé právní památky vzniklé v průběhu raného a vrcholného středověku. V prvé řadě se jednalo o barbarské zákoníky, zejména lex Romana Visigothorum neboli Alarichův breviář, jehož odkaz zůstal součástí místního práva nikoli v důsledku nějakého opatření ale silou vžitého obyčeje.¹ Dále pak jde o summu k justiniánskému Codexu nazvanou Lo Codi, která vznikla v Arles ve 12. století. Je to první spis o římském právu, který je pořízen i v jiném jazyce než latině. Je známa verze latinská i verze v provensálštině.

Během středověku se pěstovalo římské právo na univerzitách, těšilo se velké úctě a oblibě, ale po vydání buly Super speculam (1219) se muselo v Paříži s výukou přestat. K obnově výuky římského práva došlo v roce 1679, kdy Ludvík XIV. vydal edikt ze Saint-Germain-en-Laye. Pokud král chtěl zreformovat právo, bylo třeba zreformovat i samotnou výuku práva. Tento krok již brzy nese své ovoce. V roce 1696 vydává Jean Domat soupis občanského práva pod názvem Občanské zákony v přirozeném pořadí (Les lois civiles dans leur ordre naturel). Je třeba též zmínit

¹ URFUS, Valentin. *Historické základy novodobého práva soukromého*. 2. Vydání. Praha: C.H. Beck, 2001. str. 53.

knihu zabývající se římským obligačním právem. Autorem je Joseph Pothier a kniha nese název Traktát o závazcích (Traite des Obligations). Vydána byla roku 1761.

Nemohu pominout významný předěl v historii francouzského práva před rokem 1789. Tím bylo období vlády krále Ludvíka XIV., který pod vlivem ministra Colberta kromě zmíněné obnovy výuky římského práva na univerzitách vydal i několik velkých ordonancí. Kodexy doby napoleonské z nich z velice často čerpají, zvláště poté, kdy se Francie stala opět monarchií a předpisy z doby královské jsou pro císaře vítaným zdrojem inspirace. Jednalo se o velké ordonance o civilním řízení (1667), o trestním řízení (1670), o vodách a lesích (1669), o obchodu (1673) a námořní (1669). V kapitolách o úpravě v oblasti trestněprávní a obchodněprávní bude pojednáno blíže, jak se ta která úprava dále vyvíjela a jak se projevila na napoleonské kodifikaci.

1.2. Přirozenoprávní teorie a vlivy osvícenství

Krátce si připomeňme tyto dva pojmy. Budou mít velký vliv na následující vývoj právního a filozofického myšlení. Myšlenka přirozeného práva se objevovala již ve starověku i později ve středověku, přejdeme však rovnou do století 17. k velkému holandskému mysliteli Hugo Grotiovi (1583-1645). Část života strávil v emigraci ve Francii a jeho teorie, zde zanechají nerasmazatelné stopy. Nejpřirozenějším právem je mravní zákon, který lidem dává Bůh. To on lidem dává rozum a rozum je zdrojem přirozeného práva. Pravidla přirozeného práva je třeba dedukovat z vnější přírody, pozorováním faktů. Rozum je zdrojem pravidel a přesvědčuje nás o tom, že jejich respektování je pro společenské soužití nezbytné. Toto právo má jednotný základ a zásady z něj vyplývající jsou univerzální.² Z francouzských učenců na Grotiovy teze navazují zejména Jean Domat a Joseph Pothier. Domat nevidí protiklad mezi křesťanskou vírou a racionalistickou přirozenoprávní teorií.³

Osvícenství se ve francouzštině označuje jako *siècle des lumières*, což bychom mohli přeložit jako století světla či vědomostí. Časově toto období zařadíme do 18. století. Blíže se nyní zmíním o třech mužích, jejichž myšlenky výrazně

² KRŠKOVÁ, Alexandra. *Dějiny evropského politického a právního myšlení*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. str. 265.

³ *ibid.*, str. 277.

ovlivnily změny společnosti na konci tohoto století. Těmi to muži byli Voltaire, Rousseau a Montesquieu.

Charles Louis Montesquieu (1689-1755) byl jedním z kritiků absolutismu. V 25 letech se stal předsedou regionálního parlamentu v Bordeaux, o 2 roky později zdědil po svém strýci titul barona de Montesquieu a s ním i značné jmění. To mu umožnilo věnovat se studiu filozofie, práva i přírodních věd. Podnikl dlouhou cestu po Evropě. Zejména zastávka v Anglii byl přínosná. Měl možnost seznámit se se systémem konstituční monarchie, která se mu stala vzorem. Byl to obrovský rozdíl oproti absolutistické Francii Ludvíka XV. Na základě svého studia anglické ústavy začal utvářet svoji teorii o dělbě moci. Výsledkem bylo několik děl, zejména pak kniha O duchu zákonů (De l'esprit des Lois, 1748). Toto dílo získalo velký respekt v Evropě, nikoli však ve Francii, kde byla zakázáno. Montesquieu rozdělil moc ve státě na tři části. Na moc zákonodárnou, moc výkonnou a moc soudní. Moci mají být od sebe odděleny a mají se vyvažovat navzájem. Těmto mocím podléhají všichni lidé bez rozdílu postavení ve společnosti, eliminuje tedy rozlišení stavů na církevní, šlechtu a třetí stav. Ve svém důsledku to znamená popření podstaty feudálního rozdělení společnosti a představuje nejucelenější reformu státního zřízení. Tezi, že politická svoboda je pouze tam, kde se nezneužívá moc, můžeme porovnat s obdobím, kdy probíhali práce na francouzských kodexech. Postupem času této svobody ubývalo a tím i ubývaly na kvalitě i další kodexy, které postupně vznikaly.

Jean-Marie Arouet řečený Voltaire (1694-1778) pocházel z rodiny pařížského notáře Aroueta. Celý život prožil pod absolutistickou vládou Bourbonů a sám říkával: „Vneseme alespoň slabé světlo do této noci omylu, do níž se svět ponořil.“ Příkladem mu sloužila, stejně jako v případě Grotiově, Anglie. Po návštěvě britských ostrovů vydal Listy o Angličanech. Psal o přirozeném právu, o spravedlivém uspořádání společnosti, o rovnosti. Bojoval za reformu trestního práva a humanizaci trestů.

Jean-Jacques Rousseau (1712-1778). Charakterizovat tohoto muže v několika slovech je téměř nemožné, tak bohatý vedl život. Narodil se v Ženevě do rodiny hodináře. Vyznáním byl kalvinista, později konvertoval ke katolictví, aby se nakonec vrátil ke kalvinismu. V učení byl u notáře i u hodinářského mistra. Vystřídal vícero povolání od hudebního mistra po sekretáře velvyslance v Benátkách. Významná je

však jeho literární tvorba. Dvě nejslavnější díla publikoval v roce 1762. Pedagogický spis *Émile* čili o výchově (*Émile, ou De l'éducation*) a druhým byl spis *O společenské smlouvě* (*De contrat social*). V případě spisu *O společenské smlouvě* jeho názory formovaly hlavně zkušenosti ze švýcarských kantonů. Státní moc je dána tím, že lidé dobrovolně přenášejí část svých práv na společnost a uzavírají s ní společenskou smlouvu. Společným hlasováním je poté určena všeobecná vůle. Vůli můžeme rozdělit na *volonté general*, tedy obecnou vůli, která legitimizuje stát a jeho akty, a na *volonté de tous*, vůli všech, tedy lépe řečeno, vůli shromážděného lidu. Abychom došli k rozhodnutí, je třeba obě vůle ztotožnit.

1.3. Deklarace práv člověka a občana

Významným mezníkem v právní historii je přijetí Deklarace práv člověk a občana (*Déclaration de droit de l'homme et du citoyen*) dne 26. srpna 1789. Jak z názvu vyplývá, tento dokument nezakládá nová práva, pouze potvrzuje práva již existující v duchu doktríny přirozených práv. Deklarace obsahuje 17 článků. Principy sepsané v těchto 17 článcích se staly pilíři, na nichž byly postaveny napoleonské kodexy. Celé znění deklarace je uvedeno v příloze 1.

Z těchto formulací jednotlivých zásad vycházíme dodnes, jsou přejata do mezinárodních smluv o lidských právech a jsou i součástí vnitrostátní úpravy lidských práv. Pozdější občanský zákoník byl postaven na třech svobodách. Na svobodě osobní, svobodě vlastnictví, svobodě se zavazovat, z čehož vychází i samotná systematika zákoníku.

1.4. Ústava z roku VIII.

18. brumairu roku VIII (9. listopadu roku 1799) došlo k převratu. Moc získalo tříčlenné direktorium v čele s Napoleonem Bonapartem. Ještě do konce roku stihl Napoleon vyhlásit novou ústavu označovanou jako ústavu z roku VIII. Došlo k tomu 25. prosince 1799. V únoru následujícího roku byla schválena většinou hlasů v lidovém hlasování. Ústava zachovává republiku, ale je zde patrné silné postavení Prvního konzula. Konec konců i systém volebního práva nahrával spíše diktatuře než

demokracii. Jeho základem je systém několika stupňového nepřímého hlasování, navíc silně ovlivněn zásahy vládní moci. Komplikovaný byl i systém zákonodárné moci. Tvoří jej následující orgány.

Státní rada byl orgán se zákonodárnou iniciativou. Jeho členy vybírá První konzul. Byl jeho poradním orgánem a plnil rovněž funkci nejvyššího správního soudu. Státní rada předkládala návrhy zákonů Tribunátu. Tribunát byl složen ze členů, které vybírá Senát. O návrhu zákona pouze diskutoval, případně navrhoval dodatky, nemohl však hlasovat o jeho přijetí či zamítnutí. Toto právo náleželo Legislativnímu sboru, jenž naopak o zákonu nediskutoval, jeho úkolem bylo pouze přijetí či zamítnutí zákona. Posledním orgánem v řadě je Senát, který plnil roli ústavního soudu, zajišťoval soulad zákonů s ústavou. Byl však opět pod silným vlivem prvního konzula, neboť je to Napoleon Bonaparte, kdo měl rozhodující vliv na složení Senátu.

Výkonnou moc měli navenek tři konzulové, ve skutečnosti byla veškerá moc v rukou prvního konzula Napoleona Bonaparta. Složení konzulů je následující. Do konce roku 1799 funguje v prozatímním složení Napoleon Bonaparte, Emmanuel Joseph Sieyès, Roger Ducos. 1. ledna se změnila dva konzulové a složení potom vypadá takto: Napoleon Bonaparte, Jean-Jacques Régis de Cambacérès a Charles-François Lebrun.

Ústava z roku X. (1802) a ústava z roku XII. (1804). Konzulská ústava platila po zbytek Napoleonovi vlády. V roce 1802 došlo k významné změně. Napoleon Bonaparte je jmenován doživotním konzulem s právem vybrat svého nástupce. Ústava se poté označuje jako ústava z roku X. Roku 1804 se Napoleon stává císařem (ústava z roku XII.). Obě novely měly formu usnesení Senátu a byly schváleny v lidovém hlasování.

2. Code civil

2.1. Vývoj v letech 1789-1793

První výzvy ke kodifikaci občanského práva se objevily již krátce po revoluci. Při uvedení zákona o porotních soudech v civilních věcech (1791) abbé Sieyès vyzýval zákonodárce ke spolupráci, aby dali Francouzům nový jednotný zákoník a nový procesní předpis omezený jen na to nejdůležitější.

Při projednávání v Ústavodárném shromáždění vznikl spor o novou kodifikaci. Proti byli zejména zástupci z oblasti Normandie a Středomoří, kteří bránili své zvyklosti. I přesto bylo toto ustanovení obsaženo v ústavě 1791, které požadovalo vytvoření obecného občanského zákoníku. Každý může přispět k tvorbě tohoto zákoníku.

2.2. Tři Cambacérèsovy návrhy (1793-1797)

2.2.1. Návrh první (1793)

Roku 1793 byla vytvořena legislativní komise v čele s Cambacérèsem. 9. srpna předložil Cambacérès první návrh konventu, čítal 695 článků.

Nový zákoník byl koncipován na principech přirozenosti a rozumu, byl silně ovlivněn osvícenstvím. K základním požadavkům dále také patřila zásada vše předělat (*tout régénérer*) a zničení všech dosavadních zákonů a obyčejů.

Cambacérès jako jeden z hlavní strůjců kodifikace vycházel ze tří zásad. Za první. Dosáhnout přirozeného práva, co nejvíce je to možné, protože tato práva mají přednost před ostatními. Za druhé. Zajistit jednotnost legislativy, protože pravda je jediná a nedělitelná. Za třetí. Zajistit co nejvyšší jednoduchost právní regulace, poněvadž zákony jsou určeny všem lidem.

První návrh obsahoval zejména úpravu ve věcech osobního stavu, práva rodinného a dědictví. Jsou zde ustanovení upravující narození, plnoletost (21 let), manželství. Nemanželské děti, které otec uznal za vlastní, měla stejná dědická práva jako děti narozené v manželství. Zrušoval moc otcovskou. Zaváděl rozvod. Řízení mělo být zahájeno na návrh, ke zrušení mělo dojít do 15 dnů od podání návrhu. Také

upravoval adopci. Dědická sukcese byla možná dvěma způsoby darování (inter vivos) a dědické darování (la donation entre vifs et la donation héréditaire). Rodiče měli mít právo a povinnost vychovávat své děti a starat se o jejich výživu. Děti měli mít právo na vzdělání v řemeslech, zemědělství či obchodu.

Konvent začal projednávání čtením textu zákona a diskuzí o jednotlivých člancích. Diskuze se zadrhla na tématu rovnosti manželů. Na návrh Merlina de Douai byl odmítnut článek o společném řízení domácnosti (la gestion conjointe des biens du ménage). Některé další články jsou pak odhlasovány, ale několik členů tzv. Hory (les Montagnards), jmenovitě Levasseur a Fabre d'Eglantine, považují text návrhu za příliš odborný, a proto hlasují pro vytvoření komise 6 filozofů, kteří tento text upraví.

2.2.2. Návrh druhý (1794-95)

Dekretem z 27 germinalu roku II (16. dubna 1794) byla jmenována nová komise ve složení Cambacérés⁴, Couthon⁵ a Merlin de Douai⁶. Během práce na návrhu došlo ve Francii k tzv. termidorskému převratu, který znamenal nejen konec vlády Maxmiliena Robespiera, ale i změnu ve složení komise. Couthon byl Robespierrovým přívržencem a stejně jako mnoho jiných skončil pod ostřím gilotiny. 9. září 1794 Cambacérés představuje nový návrh kodexu občanského práva. V souladu s přáním Konventu je návrh zkrácen na pouhých 287 článků. Cambacérés jej rozdělil do 3 části – osoby, věci, závazky.

Oproti předchozímu návrhu došlo k několika změnám, jež stojí určitě za zmínku. Za prvé, moc otcovská je nahrazena společnou mocí rodičů nad dětmi. Za druhé, institut osvojení je rozšířen. Už je možné osvojit jakéhokoli občana bez ohledu na pohlaví či rodinný stav. Pokud je adoptován ženatý muž či vdaná žena, je

⁴ Cambacérés, Jean-Jacques Régis de (1753-1824). Bude mu věnován širší výklad.

⁵ Couthon, Georges-August (1755-1794). Politik původem z kraje Auvergne. Jakobín. Od roku 1791 člen Zákonnodárního shromáždění. Od roku 1792 člen Konventu, od prosince 1793 do ledna 1794 jeho předseda. Člen Výboru pro veřejné blaho. Gilotinován 28. července 1794

⁶ Merlin de Douai, Philippe-Antoine (1754-1838). Syn farmáře z Arleux u města Cambrai. Vystudoval vysokou školu v Douai, odtud pochází přezdívka. Vynikající právník. Zástupce za třetí stav v Generálních stavech. Člen Ústavodárního shromáždění 1789-91. Poté soudce na pařížském soudě. Od 1792 člen Konventu. V době císařství byl jmenován ke kasačnímu soudu. Napoleon ocenil jeho kvality povýšením na hraběte císařství 1808 a jmenování komandérem Čestné legie 1810. Jeden z prvních členů l'Institut de France. Po roce 1815 v emigraci v Belgii a Nizozemí. Do Francie se vrátil až po červencové revoluci 1830

třeba souhlasu druhého manžela. Jedinou obecnou podmínkou je věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojeným, který je stanoven na rozdíl puberty.

Poslanec Vialles konstatuje po projednání, že tón návrhu se změnil. Právní věda byla nahrazena měkčím tónem filozofie. Během tohoto zasedání bylo odhlasováno 9 článků a o tři dny později ještě desátý článek. V prosinci se po přijetí deseti článků se diskuze zadrhla na právech nemanželských dětí. Cambacérés vedl řeč, kterou obhajoval tento návrh, ale neuspěl.

V září roku 1795 Konvent poslal zákoník k přepracování všech článků přijatých před a po 9. Thermidoru. Text návrhu měla přezkoumat Komise jedenácti (la Commission des Onze), k níž byli přiděleni Cambacérés a Merlin de Douai jako poradci. Tím bylo uzavřeno projednávání druhého návrhu.

2.2.3. Návrh třetí (1796-97)

Na této verzi se už kromě Cambacérése podílel jako člen komise Jean-Étienne Portalis. Po zkušenostech z předchozích návrhů představil Cambacérés podrobnou úpravu o 1104 člancích. Zákoník byl opět rozdělen na 3 části – osoby, věci, závazky.

26. srpna 1796 Cambacérés obhajoval aktuální návrh zákoníku před Radou pěti set. Byl napaden několika konzervativci, kteří považovali některá ustanovení za nemravná, např. rozvod, práva dětí narozených mimo manželství nebo zásadu rovnosti dědiců. 22. ledna 1797 docílil přijetí plánu kodifikačních prací. V krátké době bylo přijato několik článků, zejména pro oblast určení otcovství. Nicméně již 26. února někteří z poslanců zcela obrátili a změnili názor na plán kodifikace, který byl znovu projednáván. Tato jednání se táhla ještě do 23. května. Poslanci diskutovali opět o průběhu projednání návrhu zákona, Cambacérés však došel k přesvědčení, že další práce na tomto návrhu už nikam nepovede.

2.3. Dva návrhy v období konzulátu (1800-1804)

Roku 1800 byl pro Francii velice úspěšný. Francouzská vojska zaznamenala dvě velká vítězství. Generál Moreau zvítězil v bitvě u Hohenlinden a Napoleon Bonaparte v bitvě u Marenga. Napoleonova pozice v čele státu se tím ještě posílila. Po návratu z druhého italského tažení si povolává První konsul k sobě Cambacérése, aby s ním pohovořil o možnosti obnovit práci na kodexu občanského práva.

Dekretem ze dne 12. září 1800 byla posléze ustanovena komise na přípravu občanského zákoníku. Komise byla sestavena tak, aby byl zastoupen sever i jih země. Toto rozdělení spočívalo v diferenciaci jazykové i právní dané už od římských dob. Už Dante ve 13. století rozděloval Francii na severní část tzv. langue d'oïl; jižní část tzv. langue d'oc a oblast Itálie tzv. langue de si. Jih se od severu odlišoval románskými vlivy nejen jazykově, ale i právně. Slavná komise zasedala ve složení Bigot de Preameneu⁷, Malleville⁸, Portalis⁹ a Tronchet¹⁰.

Vliv jednotlivých členů je patrný již z textu zákoníku. Portalis se nechal inspirovat dílem francouzského právníka Roberta Josepha Pothiera Traktát o závazcích (Traité des Obligations, 1761), proto značnou část zákoníku představují ustanovení z Justiniánových Institucí. Další významnou složku tvoří zvykové právo Paříže, které se nejvíce projevuje v oblasti služebností. Při tvorbě systematiky celého zákoníku vycházela komise zejména z Institucí a ze soupisu občanského práva z pera Jeana Dometa nazvaného Občanské zákony v přirozeném pořadí (Les lois civiles dans leur ordre naturel, 1696). Původní návrh členění byl osoby, věci a různé změny vlastnictví, způsoby nabývání majetku, kniha o řízení ve věcech civilních (nakonec vyjmuto).

Cambacérésovým úkolem byla příprava podkladů pro jednání, která spočívala zejména ve výtazích z předchozích tří návrhů. Ovšem zbytek Státní rady je shledal příliš osvícenské a ovlivněné duchem revoluce. Tento spor se táhl prakticky po celou dobu projednávání návrhu. Občanský zákoník byl projednáván na 109 zasedáních, z toho 52 předsedal Cambacérés. Tato skutečnost se odrazila i v obsahu samotného návrhu zákoníku. Napoleon prosazoval silnou otcovskou moc v rodině tak, jak to znal ze Středomoří. Cambacérésův vliv byl patrný v prosazení některých ustanovení,

⁷ Bigot de Preameneu, Felix-Julian-Jean (1747-1825). Byl právníkem parlamentu v Remeši a později v Paříži. Od roku 1801 byl jmenován členem Státní rady. Byl předsedou legislativní sekce Státní rady. Poté vystřídal Portalise na postu ministra kultu. Byl odborníkem na oblast langue d'oïl a především venkovské zvykové právo.

⁸ Maleville, Jacques de (1741-1824). Člen Rady starších. Od roku 1801 člen kasačního soudu, kde předsedal občanskoprávním záležitostem. Senátor od 1806. Hrabě císařství 1808, francouzský pair od roku 1814 (za to, že jako člen sněmovny hlasoval pro pád císařství). Specializoval se na zvykové právo Paříže.

⁹ Portalis, Jean-Etienne-Marie (1745-1807). Bude mu věnován širší výklad.

¹⁰ Tronchet, François-Denis (1726-1806). Právník, zvolen do Generálních stavů. Obhájce Ludvíka XVI. Zvolen do Rady starších. Od roku 1800 předseda kasačního soudu. Roku 1801 senátorem. Odborník na psané právo ovlivněné zvykovým právem severu

jenž obsahovaly už předchozí tři projekty. Jedná se zejména o rozvod po vzájemné dohodě manželů a institut osvojení.

21. ledna 1801 postoupila komise svůj návrh kasačnímu soudu a odvolacímu soudu, aby mohly vznést případné námitky.

17. července 1801 začala projednávání ve Státní radě. Složení Státní rady bylo následující: Boulay de la Meurthe, Berlier, Thibaudeau, Emmery, Real, Bigot de Preameneu, Regnier a Abrial. Radě předsedal první Konzul Napoleon Bonaparte a v jeho nepřítomnosti druhý konzul Cambacérès. Dále byl přítomen sekretář Státní rady, taktéž vynikající právník, Jean Guillaume Locré¹¹, jenž později sepsal pětisvazkový komentář k Občanskému zákoníku. Locré zaznamenal do svého díla také 84 ze 102 zasedání Státní rady při projednávání zákoníku¹². Ve funkci sekretáře setrval po celou dobu konzulátu, v době císařství i během 100 dní. Jeho dílo je cenným zdrojem při studiu zákoníku. Návrh byl rozdělen do tří knih a do 36 titulů. Průběh projednávání každého titulu bylo následující. Nejprve proběhla rozprava o textu návrhu. Poté byly navrhovány pozměňující návrhy. Proběhla rozprava o těchto návrzích. Pokud byly navrženy další pozměňovací návrhy, tak to pokračovalo případně dále, dokud titul nezískal konečnou podobu.

V další fázi je návrh předložen Tribunátu. Ten měl pouze právo se vyjádřit nikoli zákon přijmout či odmítnout. 12. prosince 1801 se Tribunát vyjadřuje proti návrhu v poměru hlasů 142 ku 139. Právo schválit či zamítnout zákon, ovšem bez toho, aby se k němu mohl vyjádřit, náležel Legislativnímu sboru. Ten potvrzuje výsledek hlasování v Tribunátu. 2. ledna 1802 vláda stahuje návrh zákona. Důvodem neúspěchu byla převaha republikánů v Tribunátu. Tuto chybu Napoleon již příště neopakoval a Tribunát byl při dalším hlasování složen již tak, aby zákoník byl schválen bez problémů. 9. září 1802 pokračuje jednání Státní rady. Všech 36 titulů je postupně a bez větších komplikací schváleno v letech 1803 a 1804

8. března 1804 se provádí úpravy v rozdělení a dochází k očíslování jednotlivých ustanovení. Bigot de Preameneu navrhoval kompletní přepracování zákoníku, s čímž zásadně nesouhlasil Cambacérès. Přijatelné byly pouze opravy

¹¹ Locré, Jean-Guillaume (1758-1840), francouzský právník, od roku 1787 advokát u parlamentu v Paříži, sekretář Státní rady 1799-1815. Poté advokátem, už nikdy nepřijal veřejnou funkci, ačkoli Ludvík Filip si jej vážil a funkci by mu světil.

¹² Locrého zápisy jsou často poplatné Napoleonově vládě, mnohem objektivněji jednání ze Státní rady zaznamenal jeden z jejích členů Antoine-Claire Thibaudeau (1765-1854).

věcných a jazykových chyb. 10. března Cambacérés navrhl, aby se všech 36 zákonů spojilo v jeden celek a ten byl označen Francouzský občanský zákoník (Code civil des Françaises).

21. Března došlo k vyhlášení zákoníku. Maleville navrhl, aby byly zrušeny všechny předchozí zákony a aby bylo soudům zakázáno citovat je ve svých rozhodnutích jako psaný rozum (comme la raison écrite). První návrh byl přijat, druhý nikoliv. Vyhlášením Občanského zákoníku byla dovrčena třináctiletá snaha o kodifikaci občanského práva ve Francii.

2.4. Hlavní postavy kodifikace

V literatuře se často setkáme s tím, že z tvůrců jmenován pouze Portalis, anebo někdy je použito označení otec občanského zákoníku (père du code civil). Je tak označován už Joseph Pothier, Cambacérés či Portalis. Vybral jsem tři z celé řady lidí, kteří se podíleli během těch 13 let na kodifikaci. Cambacérés byl jako jediný po celou dobu při tom, byl hnací silou celé kodifikační práce od roku 1793 až do roku 1804. Z Napoleonovy iniciativy byly obnoveny kodifikační práce, do značné míry ovlivnil obsah kodexu, dokázal prosadit zákoník v legislativním procesu a uvést ho do praxe. Zmiňuje-li se literatura některého z tvůrců zákoníku, pak je to vždy Portalis. Dokonce jeho životopis nese jméno Père du Code civil. Zejména jeho zásluhou vzniklo tak brilantní dílo.

2.4.1. Jean-Jacques Régis de Cambacérés

Narodil se do rodiny 18. října 1753 do rodiny Jeana-Antoinea de Cambacérés, starosty města Montpellier, vzděláním právníka. Jean-Jacques získal právnické vzdělání na tamní univerzitě. Roku 1772 dokončil studia a zakoupil úřad statosty v Mirepoix, jenž držel jeho otec již od roku 1756. O dva roky později se stal úředníkem u Účetního dvora v Montpellier. V tomto úřadě se střídali muži z rodu Cambacérés od roku 1640.

V revolučním roce 1789 byl nominován zástupcem šlechty v Generálních stavech. V roce 1791 byl zvolen do Trestního tribunálu v kraji Herault. V následujícím roce byl zvolen za tento kraj do Konventu, kde zastával funkci sekretáře, byl člen legislativní výboru a posléze i výboru pro obranu a veřejné blaho.

Jde-li o výbor pro veřejné blaho, Cambacérès byl dokonce její předsedou, a to do dubna 1794. Poté proběhly nové volby, vliv v komisi získal nejprve Danton a po něm Robespierre. Roku 1796 si otvírá vlastní advokátní praxi, specializuje se na obchodní právo. Koncem roku je zvolen do Rady pěti set. V květnu následujícího roku neobhájí svůj post ve Shromáždění a dočasně opouští politiku. Roku 1799 je na Sieyèsovo doporučení zvolen ministrem spravedlnosti.

Po Napoleonově převratu je opět povolán do funkce ministra spravedlnosti a je zvolen Druhým konzulem na dobu 10 let. V době druhého italského tažení zastupuje Bonaparta v čele vlády. Klíčovým rokem z mnoha ohledů je rok 1804. Počátkem března si zve Napoleon Bonaparte oba zbývající konzuly do Malmaisonu a svěřuje se jim s cílem zavést ve Francii dědičnou monarchii. Ještě tento měsíc dochází k vyhlášení Code civil. 18. května je vyhlášeno císařství.

Hned na počátku císařství byl jmenován arcikancléřem a během válečných taženích zastupoval Napoleona v řízení státu tak, jak činil již za konzulátu. Rovněž předsedá jednání Senátu a Státní rady. Mezi Napoleonem a Cambacérèsem nepanoval vždy jen soulad. Cambacérès nesouhlasil s Napoleonovým sňatkem s Marií Louisou nebo s tažením do Ruska.

Roku 1814 hlasuje pro Napoleonovu abdikaci. Během Napoleonova exil na ostrově Elba složí všechny funkce, během 100 dní je mu navracena jak funkce arcikancléře tak i post ministra spravedlnosti. Po definitivním Napoleonově pádu se však opět ztrácí. Na základě zákona o exilu je nucen opustit Paříž a odjíždí do Bruselu. Vrací se až na sklonku roku 1818. Umírá 8. března 1824 v Paříži, krátce před dvacátým výročím vyhlášení občanského zákoníku.

2.4.2. Jean-Étienne-Marie Portalis

Profesor Alain Levasseur z Univerzity of Louisiana píše ve svém článku nazvaném Code Napoleon nebo Code Portalis¹³ toto: „Kde Bonaparte, voják a válečný génius, potřeboval důstojníky jako Ney, Murat či Lannes, jako hlava státního aparátu potřeboval rovněž věrné a schopné pomocníky. Jeho velikost spočívá v jeho moudrých volbách. Jako Justinián vybral Triboniána za hlavu komise k sepsání Digest, Napoleon vybral Portalise k podobnému úkolu. Oba se dobře doplňují. První

¹³ LEVASSEUR, Alain. Code Napoléon or Code Portalis. Tulane Law Review. 1968-1969, XLIII.

by neměl jméno spojeno s code civil, kdyby druhý ztratil život v divokých dobách revoluce...sláva a osud díla byl dán díky Portalisově výjimečnému právnímu myšlení a genialitě.“

Portalis pocházel z jihovýchodního cípu Francie. Narodil se v Beausset do měšťanské rodiny. Studoval v Toulonu, později v Marseille. Právnické vzdělání získal v Aix-en-Provence. Ještě během studií začal psát různá pojednání např. Úvaha o knize Émile čili o výchově (1763) či Předsudky. Ve věku 19 let se stal advokátem v Aix, brzy na to si vydobyl znamenitou pověst. Zaskvěl se zastupováním ministra Choiseula ve věci manželství nekatolíků, která nebyla do té doby uzákoněna. Krátce na to je vydán edikt, jenž tato manželství umožňuje. Za řízení ve věci manželství nekatolíků si dokonce vysloužil chválu od samotného Voltaira.

Případem, jenž významně ovlivnil Portalisův život bylo zastupování hraběnky Mirabeau proti jejímu manželovi (1783). Tato událost vedla ke dvěma důsledkům. Jednak Portalisovo renomé dále stoupalo a jednak si zneprátelil Mirabeaua později jednoho z nejvýznamnějších politiků prvních let revoluce. 1787 se stal jedním ze čtyř hlavních úředníků v kraji Provence. Je delegován, aby zastupoval kraj v Paříži. 1789 propuká revoluce. Portalis přijímá revoluční ideály, ale odmítá vše radikální. Mirabeau získává na popularitě a skrze své stoupence se mstí Portalisovi, dokonce až do té míry, že je několikrát ohrožen na životě. Roku 1792 Portalis opouští Provence. Odchází nejprve do Saint-Cyr-sur-Mer a poté do Lyonu. Nadchází doba jakobínů, do jejichž řad patří i Mirabeau. Už v Lyonu se jim Portalis jako ochránce práva postaví, je na něj vydán zatykač, se štěstím se vězení vyhne.

Portalis se se svým ušlechtilým duchem a neochvějným smyslem pro právo a spravedlnost nehodí do revoluční doby. Prokáže to i během procesu s Ludvíkem XVI. V lednu 1793 vystupuje s odvážným projevem na jeho obranu. Tím se značně liší od Cambacérèse, který hlasuje pro královu vinu i pro výkon trestu. Od té doby je sledován coby monarchista. Červenec 1794 znamená konec pro jakobíny tedy i pro Mirabeaua. Portalis vystupoval proti všemu, co bylo příliš revoluční, odmítal opatření pro emigrantům a veškerá opatření proti svobodě tisku. Byl to člověk loajální, nesobecký a velkorysý. Roku 1797 byl zařazen do seznamu monarchistů, kteří mají být deportováni na Guyanu, ale nakonec byl vyhoštěn do Švýcarska resp. Německa. Zde pokračoval ve studiích, věnoval se zejména německé filozofii. Svě

znalosti a dovednosti mohl plně projevit až pro převratu 18. brumairu, kdy se k moci dostal Napoleon Bonaparte. Ten jej jmenoval do Conseil de prises a především do legislativní komise pro přípravu nového občanského zákoníku (1800). Roku 1801 je především Portalisovou zásluhou uzavřen konkordát se Svatým stolcem. O čtyři roky později 10. července 1804 je jmenován ministrem kultu. Od roku 1805 je téměř slepý, trpí šedým zákalem. Umírá 25. srpna 1807. Portalisovo tělo je uloženo v Pantheonu a o rok později mu Napoleon nechá vztyčit sochu v Tuilerijském paláci.

Žádný pramen se k tomu blíže nevyjadřuje, ale domnívám se, že lze nalézt spojitost mezi datem Portalisovy smrti a přejmenováním zákoníku na Code Napoléon. Nenašel jsem jiný důvod, proč Napoleon otálel s vydáním tohoto dekretu, než projev úcty k umírajícímu Portalisovi. Již roku 1805 Locré nadšeně dedikuje svou knihu o občanském zákoníku Napoleonovi se slovy, že lid si přeje, aby zákoník nesl jeho jméno. Dekret, který mění název zákoníku, je vydán 24. srpna 1807 s účinností od 3. září. Dlouhodobě a těžce nemocný Portalis umírá následujícího dne po vydání dekretu.

2.4.3. Napoleon Bonaparte

V souvislosti s Napoléonem je třeba zmínit skutečnost, že zákoník v průběhu 19. století nesl několikrát jeho jméno v závislosti, kdo aktuálně vládl ve Francii. Od 23. března 1804 do 3. září 1807 se zákoník označoval jako Code civil. Od 3. září 1807 do 16. srpna 1816 jako Code Napoléon. Od 16. srpna 1816 do 27. září 1852 opět jako Code civil. Od 27. září 1852 do pádu II. císařství v roce 1870 jako Code Napoléon. Od roku 1870 je už nadále označován jako Code civil.

2.5. Systematika

Systematika zákoníku symbolizuje trojí svobodu. Osobní, majetkovou a smluvní. Zákoník se člení na následující části: knihy (3), tituly (36), části (kniha I, titul V), hlavy, oddíly, články (2281). Do počtu titulů zahrnujeme i úvodní titul. Následují tři knihy, které obsahují dalších 35 titulů. Někdy se v literatuře setkáme s označením zákony. Důvodem je skutečnost, že kodex prošel zákonodárným procesem po 36 částech. Každá část byla vyhlášena formou zákona a až na závěr procesu bylo stanoveno, jakým způsobem se tato materie uspořádá do jednoho celku

tedy do zákoníku. Zde pak byly jednotlivé zákony označeny jako tituly a začleněny do systematiky jednotlivých knih. Ne každý titul se člení do hlav a oddílů, je to dáno počtem článků a tematickým záběrem jednotlivých titulů. Na následujících řádcích je zákoník rozdělen podle knih a titulů. Vedle českého překladu je zde uveden i původní francouzské označení knihy resp. titulu, dále pak počet článků a datum schválení resp. vyhlášení. Zákoník je zakončen přechodnými ustanoveními a podpisy příslušných osob. Napoléon, císař. Hugues B. Maret, státní sekretář. Regnier, ministr spravedlnosti.

Zákoník neobsahuje na počátku obecná ustanovení, jak jsou chápána dnes, tedy jako úvodní souhrn různých institutů, které nelze zařadit do další částí kodexu. Svoji práci týkající se obecných ustanovení zveřejnil německý pandektista Georg Arnold Heise až později. To samé platí i pro zbývající systém zákoníku, moderní pojetí vychází právě z Heiseho a je použito například v BGB nebo ZGB. Heiseho práce pochází z roku 1807, tedy tři roky po vydání Code civil, ale čtyři roky před vydáním ABGB. I přesto rakouský zákoník je postaven na podobné systematice jako zákoník francouzský. Code civil patrně vychází z Gaiovy zásady *omne ius uoq utimur, vel ad personas pertinet, vel ad res, vel ad actiones*. Kompletní struktura zákoníku podle knih a titulů včetně data schválení a vyhlášení je příloze této práce.

2.6. Obsah zákoníku

Původní vydání zákoníku z roku 1804 čítá 2281 článků. Hlavními zdroji, jimiž se komise nechala při tvorbě zákoníku inspirovat, jsou římské právo, královské zákony a právní obyčeje. Setkáme se však i ustanoveními, která byla odvozena od slavných děl přirozenoprávní teorie či z děl francouzských právníků ze 17. a 18. století, a tak jsou zde zastoupena díla jako např. O duchu zákona z pera Charles-Louise Montesquieho či Traktát o manželské smlouvě od Josepha Pothiera.

V této kapitole jsem vycházel zejména z překladů jednotlivých článků z publikace Texty ke studiu obecných dějin státu a práva III, z knihy Velké právní systémy a z vlastního překladu.

2.6.1. Úvodní ustanovení

Úvodní ustanovení zahrnují pouze 6 článků. Úvodní článek zákoníku hovoří o promulgaci zákonů. Podle něho jsou zákony vykonatelné na celém francouzském území, jsou-li vyhlášeny prvním konzulem. Od okamžiku vyhlášení jsou zákony vykonatelné v každé části republiky. Zákon se považuje za známý v departmentu, kde sídlí vláda, jeden den po vyhlášení prvním konzulem. Pro každý další department platí stejná lhůta, zvýšená o tolik dní, kolikrát je deset myriametrů¹⁴ (okolo dvaceti starých mil) mezi městem, kde došlo k vyhlášení a hlavním místem departmentu.

Dalších pět článků obsahuje několik základních zásad, které jsou klíčové pro celý zákoník. Článek druhý obsahuje zásadu o nepřípustnosti zpětného působení zákonů. Zákon působí jen do budoucna, vůbec nepůsobí nazpět. Článek třetí upravuje osobní a věcnou působnost zákoníku. Zákony zavazují všechny, kdo obývají francouzské území. Právní úprava nemovitostí se řídí francouzským právem, i když je vlastní cizinci. Zákony, týkající se stavu a způsobilosti osob, zavazují Francouze, i když bydlí v cizině.

Článek čtvrtý se obsahuje ustanovení, které vstoupilo do dějin¹⁵ a které se týká zákazu odepření rozhodnutí soudem neboli *denegatio iustitiae*. Pro odepření spravedlnosti může být stíhán soudce, který odmítne pod záminkou, že zákon mlčí, že je nesrozumitelný nebo nedostatečný.

Článek pátý se týká zásady *iudex ius dicit inter partes*, tedy soudní rozhodnutí působí jen mezi stranami. Soudcům je zakázáno v záležitostech, které jim podléhají, nalézat cestou všeobecného uspořádání a upravování.

Článek šestý obsahuje ustanovení o tom, že normy významné z hlediska veřejného pořádku a dobrých mravů jsou kogentní. Zvláštními úmluvami nelze rušit zákony, které se týkají veřejného řádu a dobrých mravů.

¹⁴ 25. Thermidoru roku XI bylo zveřejněno v bulletinu zákonů číslo 312 usnesení obsahující tabulku vzdáleností mezi Paříží a hlavními místy departmentů, převedenou na kilometry a staré míle. Zákony se zpravidla vyhlášovaly v Paříži a podle článku 1 se lhůta pro vyhlášení posouvá o 1 den na každých 10 myriametrů (1 myriametr = 10 kilometrů). V tabulce jsou uvedeny vzdálenosti ve třech mírách. V myriametrech, v kilometrech a ve starých francouzských mílích.

¹⁵ KNAPP, Viktor. *Velké právní systémy : Úvod do srovnávací vědy*. Praha: C. H. Beck, 1996. str. 133.

2.6.2. Kniha první. Práva osob. Právo rodinné.

Kniha první obsahuje úpravu práva osob a práva rodinného. Úvodní část je věnována úpravě státního občanství. Vykonávání občanských práv je nezávislé na občanství, které se získává a uchovává podle ústavního zákona. Code civil znal pouze fyzickou osobu, jednotlivce. Právníkou osobu přímo neupravoval, ale lze ji nepřímou předpokládat z článku 619 o právu poživacím zřízením pro jiného než pro jednotlivce a z článku 910, který hovoří o darech a odkazech útulkům či pro zařízení veřejného prospěchu.¹⁶ Code de commerce pak obsahuje úpravu obchodních společností.

Každý Francouz požívá občanských práv. Každá fyzická osoba narozená ve Francii cizinci může ve lhůtě jednoho roku po dovršení plnoletosti požadovat francouzské občanství. Předpokladem je, že má ve Francii své bydliště a že prohlašuje svůj záměr udržovat zde své domovské právo. Každé dítě narozené Francouzi v cizině je Francouzem. Narodí-li se dítě francouzských rodičů v cizině, může získat francouzské občanství za stejných podmínek jako dítě cizinců narozené ve Francii.

Odsouzení k trestům, jichž účinkem je zbavení odsouzeného veškeré účasti na občanských právech níže uvedených, přinášejí s sebou občanskou smrt. Úprava článků 22 a 23 o kapitisdeminuci byla zrušena až článkem 12 zákona z 31. května 1854.

Právo rodinné doznalo v revoluční době významných změn a během projednávání ve Státní radě se bouřlivě diskutovalo. Napoleon zvyklý ze středomoří na silnou moc otce rodiny prosazoval přísnější úpravu manželství. Úprava manželství vycházela z římského práva, právních obyčejů z různých míst Francie, ze zákona z 20. září 1792 a dále pak z Traktátu o manželské smlouvě od Josepha Pothiera.

Manželství se uzavíralo veřejně před občanským úředníkem podle bydliště jedné z obou stran. Manželé si byli navzájem povinni věrností, pomocí a oporou. Manžel měl ochranu nad ženou, žena byla povinna poslouchat manžela. Dále byla povinna bydlet s manželem, a následovat ho. Manžel byl povinen manželku přijmout a poskytnout ji podle svých možností a podle svého stavu vše, co je nutné pro životní

¹⁶ KNAPP, Viktor. *Velké právní systémy : Úvod do srovnávací vědy*. Praha: C. H. Beck, 1996. str. 152.

potřeby. Výživné bylo přizpůsobeno jenom rozsahu potřeb toho, kdo je uplatňuje, a jmění toho, kdo je k němu povinen.

Z úpravy je patrná nerovnost mezi mužem a ženou. Je to jedná z věcí, která byla zákoníku vytýkána. Důvody této nerovnosti můžeme spatřovat již v samotných pramenech, z nichž se nechala komise inspirovat. Nezanedbatelnou roli zde sehrál i postoj samotného Napoleona a v neposlední řadě nelze opomenout i fakt, že boj za ženská práva výrazně zesílil až v průběhu následujících desetiletí. Nerovné postavení žen si můžeme ilustrovat na úpravě rozluky. Manžel mohl žádat o rozluku pro ženino cizoložství, žena však může žádat o rozluku pro mužovo cizoložství pouze, jestliže muž má souložnici ve společném domě. Tato nerovnost byla odstraněna až zákonem ze dne 27. července 1884.

V případě důvodů, pro něž lze žádat rozluku panovala rovnost už od roku 1792 a Code civil tuto úpravu přejal. Oba manželé se mohli jeden proti druhému domáhat rozluky pro výtržnosti, kruté nakládání nebo těžké urážky jednoho manžela vůči druhému. Code civil dále dával manželům možnost ukončit manželství po vzájemné souhlasu. Vzájemný souhlas manželů se nepřipouštěl, byl-li manžel mladší dvaceti pěti let nebo žen mladší jedna dvaceti let. Přípustný byl až po dvou letech manželství, nejdéle však do dvaceti let od vzniku manželství. Poté již nebyl možný. Zákoník nepřipouštěl, aby manželé jednou rozvedení znovu vstoupily spolu do manželství.

Z knihy první stojí za zmínku ještě ustanovení, zakazující vyhledávat otcovství. Dále se zde praví, že byla-li žena unesena a doba únosu se kryje s dobou početí, může na žádost zúčastněných stran být únosce prohlášen za otce dítěte. Toto ustanovení bylo změněno až zákonem ze dne 16. listopadu 1912.

2.6.3. Kniha druhá. Práva věcná.

V případě věcných práva vycházela komise zejména z římského práva a z některých dalších pramenů, které budou v příslušných ustanovení zmíněny.

Zákoník nepoužívá termín choses (věci), nýbrž pojem biens (statky). Věci dělí na movité a nemovité. Věci jsou nemovité podle své povahy, podle svého určení nebo podle předmětu, kterému slouží. Věci jsou movité podle povahy nebo podle zákonného určení.

Vlastnictví je právo užívat věci a jimi nakládat způsobem co nejsvrchovanějším, pokud nejde o způsob zakázaný zákony nebo nařízeními. Nikdo nemůže být nucen, aby postoupil své vlastnictví, není-li to z důvodu veřejného prospěchu a za spravedlivou a předběžnou náhradu. V pasáži o postoupení vlastnictví z důvodu veřejného prospěchu a za náhradu vycházela komise z Montesquieuho díla O duchu zákonů.

Vlastnictví věcí, ať movité nebo nemovité, poskytuje právo na vše, co vše plodí a co se s ní, ať přirozeně nebo uměle, spojí jako příslušenství. Toto právo se nazývá právem na přírůstek. Právem na přírůstek náleží vlastníkov: přirozeně nebo průmyslově těžené plody země, plody občanské, mláďata zvířat. Plody věci náleží vlastníku jenom se závazkem nahradit třetím osobám náklady obdělání, práce a osevu. Pouhý držitel nabývá vlastnictví plodů, jen když drží v dobré víře; jinak je povinen vydat plody a věci vlastníkov, který se jí domáhá.

Držitel je v dobré víře, když drží jako vlastník z titulu převodu vlastnictví, jehož nedostatků nezná. Držitel přestává být v dobré víře, jakmile sezná tyto nedostatky. Ve francouzské právní vědě se presumovalo, že držitel je v dobré víře až do vysvětlení (interpretation) a nesmí být zavazován k navrácení plodů až do tohoto okamžiku.¹⁷ Úprava dobré víry v Code civil vycházela jednak z práva římského, ale také z ordonnance z roku 1629 a u ordonnance z roku 1731.

Při úpravě nemovitostí vycházela komise ze zásady superficies solo cedit. Vlastnictví pozemku je také vlastnictvím toho, co je na povrchu a vespod. Vlastník může činit všechny výsadby a stavby, které považuje za vhodné, kromě výjimek stanovených v titulu Služebnosti a pozemkové služby. Pod povrchem smí činit všechny stavby a výkopy, které považuje za vhodné, a smí z těchto výkopů čerpat vše, co mu výkop poskytne, kromě omezení vyplývajících ze zákonů a (jiných) předpisů souvisejících s doly a zákonů a (jiných) předpisů policejních.

¹⁷ DARD, Henri-Jean-Baptiste. Code civil des françaises, avec des notes indicatives des lois romaines, coutumes, ordonnances, édits et déclarations, qui on rapport à chase article. Paris: L'imprimerie d'A. Egron, 1805. str. 105.

2.6.4. Kniha třetí. Právo závazkové. Právo dědické.

Kniha třetí pojednává o způsobech nabývání vlastnictví a je do ní zahrnuta i úprava práva dědického. K úpravě dědického práva pouze poznamenám, že dědic nabýval dědictví přijetím a tato skutečnost působila ke dni zahájení pozůstalosti.¹⁸

Základ úpravy práva závazkového nalezneme v článku 1101 a následující. Code civil definuje smlouvu jako dohodu, jíž se jedna nebo více stran zavazuje něco dát, učinit nebo neučinit vůči jiné osobě nebo jiným osobám¹⁹. K platnosti smlouvy je třeba dodržet čtyři základní podmínky. Jsou jimi souhlas stany, její způsobilost k uzavření smlouvy, určitý předmět dohody a dovolená kauza obligace. Ke stranám smlouvy se vztahuje také článek 1103, který říká, že jedna strana se zavazuje vůči druhé, aniž by tomu bylo i naopak. Jde-li o souhlas, míní se jím nikoli projev vůle uzavřít smlouvu, ale souhlas k závazku, který na sebe zavazující se bere. To vyplývá i per analogiam z článku 904, jenž definuje darování jako jednostranný akt dárcovi, avšak zákonnou podmínkou je přijetí daru obdarovaným. Předmět dohody musí být dán na straně, která dává. Na druhé straně dán být nemusí, ani není třeba protihodnoty. Dohoda bez určení kauzy by nebyla smlouvou²⁰.

V závěru úpravy závazkového práva najdeme ještě několik ustanovení vztahujících se k plnění smlouvy, odvolání smlouvy, dobré víry či vydržení. Uzavřené smlouvy zaujímají místo zákona vůči těm, kdo je uzavřeli. Bez vzájemného souhlasu stran nebo bez důvodů připuštěných zákonem, nemohly být smlouvy odvolány. Smlouvy se měly plnit s dobrou vírou. Dobrá víra se vždy předpokládala. Opak bylo třeba prokázat. Smlouva neplatná pro nedostatek formy nemohla být základem desetiletého a dvacetiletého vydržení.

2.7. Jazyková kvalita

Velice zajímavě hodnotí Code civil publikace Historické základy novodobého práva soukromého. Zákoník používá výrazových prostředků, které mají formu epigramu a mají i estetickou hodnotu. Díkce zákoníku je také považována za vynikající příklad toho, jak má vyhlížet odborný text. Jeden z mistrů literatury,

¹⁸ KNAPP, Viktor. *Velké právní systémy : Úvod do srovnávací vědy*. Praha: C. H. Beck, 1996. str. 161.

¹⁹ *ibid.*, str. 157.

²⁰ *ibid.*, str. 158.

jakým byl Stendhal, který dokonale znal sílu a váhu slova, užíval prý četby tohoto zákoníku k tomu, aby získal stylistické podněty pro svoji literární práci.²¹

Velký podíl na tomto výsledku měl bezpochyby Portalis. Napoleon o něm hovořil jako o člověku s nejkvětnatější mluvou, kterého poznal. Ze zápisů ze zasedání Státní rady také vyplývá, že se dovedl vyjadřovat přesně a jasně.

²¹ URFUS, Valentin. *Historické základy novodobého práva soukromého*. 2. Vydání. Praha: C.H. Beck, 2001. str. 113.

3. Code de procédure civile

3.1. Vznik

Jak již bylo naznačeno v kapitole o vývoji v počátcích revoluce, Ústavodárné shromáždění provedlo již v roce 1790 kompletní změnu soudnictví. Byla vytvořena zcela nová struktura soudnictví, jehož základem byla soustava soudů s všeobecnou působností. V civilních věcech bylo zavedeno dvoustupňové soudnictví, v trestních třístupňové. Nejvyšší instancí se stal Kasační soud. Ten přezkoumával rozhodnutí pouze po stránce procesní nikoli po stránce meritorní. Zjistil-li nějaké pochybení, mohl rozsudek zrušit nebo věc přikázat jinému soudu k novému rozhodnutí. Rovněž byl zaveden nový způsob obsazování soudcovských míst. Soudci všech stupňů byli voleni lidem. Kandidát musel splňovat předepsaný věk a musel mít právnické vzdělání. V případě smírčích soudců nebylo právnické vzdělání požadováno.

Práce na kompletní rekonstrukci probíhaly i v dalších letech. 2. germinalu roku V, tedy 22. března 1797, byl Radě pěti set předložen návrh zákona, ale neprošel. A tak, stejně jako v případě občanského zákoníku, došlo k úspěšnému završení prací na procesním kodexu až v období vlády Napoleona Bonaparta. 24. března 1802 byla jmenována komise ve složení Treilhard²², Try²³, Séguier²⁴, Berthereau²⁵, Pigeau²⁶, Fondeur²⁷.

Průběh práce a schvalování byl obdobný jako postup již popsáná v případě občanského zákoníku. Návrh byl hotov roku 1804. Bylo na něm patrné, že ho vytvářeli pouze soudci a advokáti. Chyběl mu filozofický i literární rozměr. Stejně jako Code civil putoval nejprve k připomínkovému řízení ke kasačnímu soudu a

²² Treilhard, Jean-Baptiste (1742-1810) právník při parlamentu v Paříži, zástupce v Generálních stavech, člen Ústavodárného shromáždění, později Konventu a Výboru pro veřejné blaho. Během období direktoria krátce člen Rady pěti set a poté Kasačního soudu. Během konzulátu a císařství byl členem Státní rady a předsedou Apelačního soudu. Předseda komise.

²³ Try, zástupce komisaře u Apelačního soudu.

²⁴ Séguier, Antoine Jean Armand Mathieu (1768-1848) pocházel ze starého šlechtického rodu, jehož členové pravidelně zastávali post u parlamentu v Paříži. Jeho otec byl známý francouzský právník, byl posledním generálním advokátem jmenovaným ještě králem Ludvíkem XV. Antoine Jean Séguier byl v době kodifikace vládním komisařem u pařížského soudu, později se stal první prezident apelačního soudu v Paříži.

²⁵ Berthereau, prezident soudu první instance v Paříži.

²⁶ Pigeau, avocat ancien z Châtelet, expert na procesní právo, autor několika knih o procesním řízení. Ze všech členů měl na podobě kodexu největší podíl.

²⁷ Fondeur, sekretář komise.

k apelačnímu soudu. Kasační soud zkoumal návrh zákona, jak po stránce teoretické, tak i po stránce praktické, a navrhl začlenit několik dalších ustanovení, která se měla týkat obecných otázek podávání žalob, výjimek z působnosti a teoretických východisek celého procesu. Bohužel nic z toho se do zákoníku nedostalo. Poté byl projednáván v legislativní sekci Státní rady. Není od věci jmenovat členy legislativní sekce. Byly jimi pánové Berlier, Gally, Réal, Siméon, Treilhard (předseda komise pro přípravu tohoto zákoníku) a zejména pak předseda Bigot de Préameneu (jeden ze čtyř tvůrců Code civil). Na rozdíl od Code civil Státní rada projednávala procesní kodex pouze na 23 zasedání (od 20. dubna 1805 do 29. března 1806), z nichž pouze jedinému byl přítomen Napoleon. V případě Code civil došlo k 109 zasedáním, z nichž 57 předsedal první konzul. Na konečné podobě a kvalitě kodexu je to nepochybně znát. Můžeme to přičítat skutečnosti, že Napoleon věnoval více energie přípravě vojenských tažení. Od roku 1804 vznikala L'armée des côtes de l'Océan, jejímž cílem měla být invaze do Anglie. K tomu však nedošlo, armáda se 1805 přejmenovala na Grande Armée a vyrazila směrem na východ, překročila Rýn a zastavila se až 2. prosince 1805 u Slavkova. Toto je pouze hrubý nástin událostí, které se časově shodují s obdobím, kdy občanský soudní řád projednáván ve Státní radě. Je z toho patrné, že císař měl starosti jiného druhu. Po projednání ve Státní radě návrh putoval do Tribunátu a posléze do Legislativního sboru (14-29. dubna 1806).

Zatímco v případě občanského zákoníku trvaly práce celých jedenáct let, práce na kodexu civilní řízení trvaly pouhé čtyři roky. Nicméně je třeba zmínit, že pod vládou Napoleona Bonaparta se podařilo obě kodifikaci dokončit během čtyř let. V obou případech pracovali na kodexech odborníci vzděláním ještě z doby před revolucí, avšak výsledek nebyl stejně kvalitní.

Chceme-li nalézt hlavní příčiny kvalitativního rozdílu mezi oběma kodexy. Musíme jít k samé podstatě. Občanský zákoník vynikal vysokou mírou abstrakce. Autoři vybrali to nejlepší z předchozího vývoje, ovšem nebyl to pouze kompilát, výběr toho nejlepšího z minulých staletí. Zapojili rovněž myšlenky osvícenské a revoluční, čímž vytvořili v pravdě nadčasové dílo, které je použitelné i po dvou stoletích prudkého vývoje společnosti. Pochopitelně za přizpůsobení obsahu potřebám té které doby. Ještě jeden aspekt tu však chyběl. Duch osvícenství, revoluční ideály. Je s podivem, že tento kodex, ač byl založen zejména na Velké

ordonanci Ludvíka XIV. z roku 1667 a na Velké ordonanci kancléře d'Aguesseau z roku 1737, vydržel v platnosti až do nové kodifikace z let 1975 a 1981. Největším záporem tohoto kodexu je absence obecné části, vyjádření základních procesních principů. Princip rovnosti stran, ústnost řízení, řízení sporné, dispozitivní řízení, procesní koncentrace, princip volného hodnocení důkazů. To vše lze pouze dovodit z textu zákona. Jak již bylo řečeno v předchozím výkladu, kasační soud navrhoval doplnit zákoník o tyto ustanovení, ale patrně tu chyběla vůle i energie, kterou Napoleon vložil do přípravy Code civil. Jeho osobní účast se omezila pouze na zanesení dvou ustanovení týkajících se zástavy ve prospěch státní pokladny.

Code de procédure civile však nemá jen negativa, lze v něm najít i pozitivní věci. Obsahuje několik ustanovení, které zavedl už kancléř d'Aguesseau (žák Jeana Domata), dále tu najdeme pozůstatky procesní úpravy z roku 1790, a to v knize první, o smírčím soudu, nebo zjednodušení apelačního řízení. Byla zahrnuta podmínka, že je třeba vyčerpat všechny dostupné prostředky smíru než se přistoupí před soud. Podle zákona z roku 1790 toto pravidlo neplatilo u věcí, které byli v zájmu státu či veřejného pořádku.

Zajímavá je otázka, u kterých soudů se postupuje podle tohoto zákoníku. Komise otázku pravomoci zcela pominula a kupříkladu jednání před obchodním soudem chtěla ponechat na úpravě obchodního zákoníku, nicméně závěr byl takový, že zákoník je použitelný pro jednání před smírčím soudem, soudem první instance, obchodním soudem a císařským soudy.

3.2. Systematika

Kodex obsahuje 1042 článků. Je rozdělen na dvě části. První část se dále dělí na pět knih, druhá část na tři knihy. Ke každé knize je uveden původní francouzský název, počet knih a datum schválení dekretu a den vyhlášení. Účinnost občanského soudního řádu byla stanovena na 1. ledna 1807. Je nutno podotknout, že samotná systematika zákoníku není příliš povedená. První část je označena jako Postupy před soudy, druhá jako Různé postupy. První není příliš systematicky poskládána, druhá je spojení všemožných ustanovení např. nabídka platby ze strany dlužníka, rozluka, postupy týkající se arbitráže nebo zahájení převodu práv. Většina knih má

pojmenování, jsou zde však takové, které žádné nemají, patrně z toho důvodu, že obsahují pouze jediný titul.

Část I. je označena Postup před soudy a obsahuje pět knih v následujícím pořadí. Kniha I., o smírčím soudu (9 titulů). Kniha II., o vnitřních soudech (25 titulů) Kniha III., o apelačních soudech (jediný titul – O apelaci a poučení o apelaci). Kniha IV., o různých způsobech napadení rozhodnutí (3 tituly). Kniha V., o výkonu rozhodnutí (16 titulů).

Část II se jmenuje Různé postupy a je složena pouze ze tří knih. Kniha I. je nepojmenovaná (12 titulů). Kniha II., postupy spojené se zahájením nástupnictví (10 titulů). Kniha III. je nepojmenovaná (jediný titul – O arbitrážích). Zákoník je zakončen obecnými ustanoveními (Disposition générales).

3.3. Obsah

Publikace Dějiny evropského kontinentálního práva jasně a srozumitelně popisuje průběh řízení před civilními soudy a to následujícím způsobem: Kodex požadoval, aby sporné strany nejprve předložily svou při smírčímu soudci a pokusily se dospět k přátelskému vyřešení věci. Pokud byla tato fáze bezvýsledná, mohly strany ustavit své zmocněnce, kteří mezi sebou ústně i písemně komunikovali ohledně předmětu sporu a důkazů. Když byla tímto způsobem podstatu sporu exaktně vymezena a současně konstatovány skutečnosti pro danou věc významné a přitom nesporné, mohli být zmocněnci stran soudem předvolaní k prvnímu jednání. Na něm formou stručně formulovaných závěrů předložili své návrhy a námítky proti tvrzením protistrany. Při dalším jednání nastoupila ústní debata za účasti samotných stran nebo častěji jejich advokátů.

Sporné strany byly povinny samy předkládat důkazy pro svá tvrzení nebo mohly navrhnout, aby dokazování provedl sám soud (zásada sporného čili kontradiktorního řízení). Výjimkou z této zásady byly případy tzv. nesporného řízení (opatrovnické řízení, řízení o prohlášení za mrtvého apod.). Určité důkazy, návrhy či námítky však bylo možné předkládat jen v zákonem stanovených fázích řízení tak, aby se proces neustálým vršením nových důkazů zbytečně neprotahoval (zásada koncentrace procesní materie). To však nebránilo tomu, aby soud sám z vlastní

iniciativy kdykoliv nařídil provedení důkazů, pokud je považoval za potřebné pro kvalifikované rozhodnutí (stanovisko úřadu, odborný posudek, ohledání na místě, výslech stran nebo svědků apod.). Soud měl právo důkazy mu předložené i jím samým provedené svobodně a podle vlastního názoru hodnotit a na základě jejich zvážení ve věci rozhodnout (zásada volného hodnocení důkazů).

Jak z výše vyplývá, zahajovalo se občanské soudní řízení většinou na návrh a z vůle žalující strany. Soud nemohl v takovém případě zahájit řízení bez žaloby z vlastní iniciativy, ani nesměl rozhodnout o něčem, o co nebyl žádán. Žalující mohl kdykoliv vzít svou žalobu zpět nebo mohl se žalovaným uzavřít smír. Sporem disponovaly sporné strany (zásada dispozitivního řízení).

Proti rozhodnutí soudu první instance bylo možno podat opravné prostředky. Řádným opravným prostředkem byla apelace k soudu vyšší instance, při níž mohl apelační soud napadený rozsudek sám změnit a pravomocně rozhodnout nebo vrátit věc k dalšímu řízení v první instanci. Mimořádnými opravnými prostředky byly kasace, opozice a restituce. Kasací bylo možno na návrh některé strany dosáhnout zrušení (nikoli změny) napadeného pravomocného rozsudku, pokud bylo prokázáno porušení zákona v průběhu předchozího řízení. Opozici mohla podat osoba, která nebyla účastníkem řízení, ale jejíž práva byla dotčena napadeným výrokem soudu. Restituce znamenala obnovu řízení soudem, který rozhodl v poslední instanci, pokud se zjistilo, že výrok byl vydán na základě nesprávně zjištěného skutkového nebo právního stavu.²⁸

Tomuto řízení podle procesního kodexu z roku 1806 byl vytýkán zbytečný formalismus, zdlouhavost a nákladnost. Postupem času došlo k několika novelizacím, až roku 1934 byla ustanovena komise pro revizi občanského procesu. Nicméně trvalo ještě několik desetiletí než došlo ke změně. V roce 1975 byly vydány první dvě knihy nového kodexu. První kniha upravovala zásady řízení pro celé soudnictví, druhá stanovila zvláštní pravidla pro řízení prvoinstanční, apelační a kasační. V roce 1981 byly připojeny další dvě knihy. Kniha číslo tři obsahovala pravidla pro různé typy soudního řízení ve zvláštních věcech (právo rodinné, obchodní, pracovní apod.) a kniha číslo čtyři upravovala arbitrážní (rozhodčí) řízení.

²⁸ SELTENREICH, Radim a kol. *Dějiny evropského kontinentálního práva*. 3. vydání. Praha: Leges, 2010. str. 322.

Tato rekonstrukce nebyla pouhou novelizací staré právní úpravy, jedná se o původní a důkladný kodex, který je hodnocen kladně.

4. Code de commerce

4.1. Vývoj obchodního práva

V úvodní části diplomové práce se věnuji francouzskému právnímu vývoji obecně. V případě kodifikace obchodního práva je však třeba připomenout důležité momenty vývoje tohoto odvětví v 16. a v 17. století, neboť na nich byla nová kodifikace postavena.

Edikt z roku 1563 byl prvním významným předpisem v oblasti obchodního práva. Autorem byl Michel d'Hospital a edikt byl vyhlášen králem Karlem IX. Upravoval zejména konzulární jurisdikci ve městech s větším obchodním ruchem.

Code Michau. Takto je označován ordonnance Ludvíka XIII. ze dne 15. ledna 1629. Autorem ordonnance byl ministr spravedlnosti (le Garde des sceaux) Michel de Marillac (1563-1632). Již v této době se ozývají hlasy požadující celkovou kodifikaci obchodního práva.

K té došlo až za panování Ludvíka XIV. Pro vývoj obchodního práva jsou důležité dvě velké ordonnance. Velká ordonnance o obchodu z roku 1673 a Velká námořní ordonnance z roku 1669. Základní metodou tvorby této ordonnance bylo zjištění názorů těch, kterým je určena, tedy soudcům, konzulům, obchodníkům. Dále Colbert k vypracování textu ordonnance povolal Jacquese Savaryho²⁹, jehož názorům důvěřoval a podle jehož jména je ordonnance také označována jako Code Savary. Jednalo se o manuál obchodu, který byl přeložen do mnoha jazyků. Obě ordonnance vynikaly tím, že unifikovaly a zároveň zjednodušily právní úpravu obchodu. Krátce před revolucí došlo ještě k drobným úpravám ordonnance. Ministr spravedlnosti Armand Thomas Hue de Miromesnil (1723-1796, byl Garde des sceaux, tedy pobočník kancléře, dnes bychom jeho funkci označili jako ministr spravedlnosti) provedl obdobně jako Colbert anketu mezi konzuly a obchodními komorami a připravil novelu, která vešla v účinnost 1782.

4.2. Vznik

²⁹ Jacques Savary (1622-1690), francouzský obchodník a odborník v obchodním právu, autor Le parfait négociant (1675).

Diskuze o potřebě vytvořit novou právní úpravu obchodního práva probíhala už od roku 1789, avšak skutečné kodifikační práce započali opět až v období konzulátu. 13. germinalu roku IX (3. dubna 1801) jmenovali konzulové sedmičlennou komisi složenou z právníků a obchodníků, o nichž lze, bohužel, najít v literatuře pouze kusé informace. Členy komise byly Gorneau³⁰, Legras³¹, Roux³², Vignon, Boursier³³, Coulomb a Morgue³⁴.

Práce na návrhu komise dokončila 13. frimairu roku X (4. prosince 1801). Poté putoval návrh k posouzení obchodním komorám, apelačnímu soudu a kasačnímu soudu. Poté měl být přikázán do legislativní sekce Státní rady, ale místo toho putoval do vnitřní sekce, kde zůstal ještě několik let. Důvodem byl zejména skutečnost, že současně byl projednáván i občanský zákoník, který dostal přednost.

První článek Code de commerce byl ve Státní radě projednáván počínaje 4. listopadem 1806. Uvést ho přišel předseda vnitřní sekce Michel-Louis-Étienne Regnaud. Státní rada projednávala článek po článku. Celkem to zabralo 68 zasedání Státní rady, nicméně Napoleon byl většině z nich nepřítomen. Sám Státní radu vyzval, aby započala s projednáváním za jeho nepřítomnosti. Důvodem bylo vojenské tažení do Pruska.

V roce 1805 propukla ve Francii hospodářská krize a došlo k mnoha úpadkům. V souvislosti s tím je na místě zmínit případ, který se udál v době pruského tažení a který ještě eskaloval Napoleonův postoj vůči úpadkovému právu. Roku 1806 došlo v Paříži k úmyslnému bankrotu firmy Récamier³⁵. Císař poslal z vojenského tábora reskript, kterým požadoval vytvoření přísného zákona postihujícího bankroty. Z Paříže se mu dostalo odpovědi, že to bude součástí připravovaného obchodního zákoníku. Napoleon požadoval neprodlené dokončení zákoníku. 27. července 1807 se Napoleon vrátil do Francie. Již následující den po svém návratu si vyžádal zprávu o dosavadním průběhu projednávání a za tím účelem proběhla čtyři zasedání Státní rady na zámku v Saint-Cloud ve dnech 28. a 29.

³⁰ Gorneau, Phillipe-Joseph, předseda komise, soudce apelačního soudu.

³¹ Legras, Phillipe

³² Roux, Vital (1766-1846), velkoobchodník z Lyon.

³³ Boursier, bývalý soudce obchodního soud.

³⁴ Morgue, správce útulků (administrateur des hospices).

³⁵ Jacques Récamier patřil mezi nejbohatší bankéře tehdejší Francie. Manželku Juliette nechal portrétovat u dvorních Napoleonových malířů Jean-Louise Davida a Françoise Gérarda. Oba portréty patří bezesporu mezi nejslavnější malířská díla období empíru.

listopadu a 1. a 8. prosince 1807. Zasedání zpravidla začínala v 7 hodin ráno a trvala až do pozdních nočních hodin. Napoleonova pozornost se upínala zejména ke dvěma bodům.

Za prvé, zda obchodní soudy mají mít příslušnost ve věcech týkajících se dlužnických úpisů, kde osoba, která podepisuje úpis, deklaruje svůj úmysl řídit se obchodním zákoníkem. Pro podnikatele platila přísnější pravidla než pro nepodnikatele. Napoleon si nepřál, aby směnky či jiné převoditelné cenné papíry používali nepodnikatelé. V praxi to mohlo vést k tomu, že budou zkoušet štěstí, zadluží se a dojde k rozvrácení rodin. Z tohoto důvodu císař požadoval přísné tresty. Kupříkladu kurtizána, která si vynutí směnku od mladého muže, může být postavena před soud a uvězněna. Roli hrál i Napoleonův odpor ke spekulacím a volnému převodu pozemků. Napoleonův zásah se projevil v článkách 636 a 637.

Druhý bod, který Napoleona velice zajímal, byly bankroty. Staré právo zaručovalo, že dokud není prokázán podvod, hledí se na bankrot jako smůlu. Důvodem bankrotu mohla být i objektivní laxnost. Státní rada požadovala, aby byl bankrot vyňat z příslušnosti soudu první instance. Bankroty měli rozhodovat prozatímní správci, kteří by přísně prověřili jednání dotčeného a teprve poté by byl postaven před řádný nebo trestní soud podle toho, zda šlo o nedbalost či podvod. Žaloba měla být podána prokurátorem nikoli věřiteli. Bylo to přísné, ale Napoleon chtěl jít ještě dál. Řekl: „Bankroty obírají muže o štěstí, aniž by je obraly o čest.“³⁶ Ačkoli zájmem věřitelů je splacení jejich pohledávek, i krátký trest může být užitečný.

Státní rada tedy začala projednávat zákoník 4. listopadu 1806, poslední projednávání proběhla 26. února 1807. 3. března tento titul začal projednávat Tribunát a přijal jej 5. května. Poté došlo ještě k dalšímu čtení a definitivně byl první titul schválen 8. srpna 1807. Šlo však pouze o schválení v tom smyslu, že se Tribunát vyjádřil kladně. Tribunát nemohl zákon přijmout, to bylo úkolem Legislativního sboru, který naopak se k zákonu nevyjadřoval a zpravidla se řídil názorem Tribunátu. V Legislativním sboru návrh uvedl předseda legislativní sekce Státní rady Regnaud 1. září 1807. 10. září byl zákon schválen a 20. tohoto měsíce byl vyhlášen. Tímto způsobem se postupovalo i u ostatních titulů obchodního zákoníku.

³⁶ ACTON, J. a kol. *Cambridge modern history : Volume IX : Napoleon*. Cambridge: The university press, 1902. str. 178.

4.3. Systematika a obsah

Zákoník byl pojat jako doplněk k občanskému zákoníku. Jeho úprava je útržkovitá a v žádném případě ji nelze považovat za komplexní. Jean-Marie Pardessus³⁷ k tomu podotýká, že žádný z ostatních kodexů nebyl přijat tak nedbale jako tento³⁸. Zákoník je pojat jako právo obchodů, tedy podle objektivních znaků.

Zákoník obsahuje 648 článků. Je členěn na knihy (4), tituly (31), oddíly, články (648). Kniha I. pojednává obecně o obchodu (8 titulů). Kniha II. je o námořním obchodu (14 titulů). Kniha III. obsahuje právo úpadkové a nese označení o úpadcích a o bankrotech (5 titulů). Konečně kniha IV. je o pravomoci ve věcech obchodních (4 tituly).

V porovnání s Code civil má Code de commerce čtvrtinový obsah, což vyplývá ze skutečnosti, že celá řada záležitostí byla opomenuta. Není účelné vyjmenovávat všechny články, postačí si pouze s charakteristikou jednotlivých knih. Jejich obsahu, pozitivních či negativních stránek.

Kniha první pojednává obecně o obchodu. Definuje pojem obchodník. Upravuje obchodní společnosti, burzy, komisionáře, dopravce, zasilatele, dopravce, kupní smlouvu, směnky. Článek první definguje obchodníky jako osoby, které vykonávají obchod jako svou obvyklou profesi. Za obchodníky se považují továrníci, velkoobchodníci, kupci a bankéři.³⁹ První knize bylo vytýkáno, že mnohé podstatné aspekty obchodu neupravuje nebo je upravuje pouze okrajově. Kupříkladu celá oblast koupě a prodeje upraveno pouze v jediném článku (čl. 109). Dále tu není žádná úprava ohledně ceny, příslibu prodeje, záloze, o dalších podmínkách (váhy, míry, jakost). Není tu nic o patentech, autorském právu, učňovských smlouvách, smlouvách mezi dělníky a továrníky, o bankovních poplatcích nebo různých druhích úvěru.⁴⁰

Kniha druhá se jmenuje O námořním obchodu a ve své podstatě kopíruje Velkou Ordonanci Ludvíka XIV. o námořním obchodu u roku 1681. Možná to je

³⁷ Jean-Marie Pardessus (1772-1853), významným francouzský právník, žák Josepha Pothiera.

³⁸ ACTON, J. a kol.: *Cambridge modern history : Volume IX : Napoleon*. Cambridge: The university press, 1902. str. 178.

³⁹ LOCRÉ, Jean-Guillaume. *Esprit du Code de commerce*. Paris: L'imprimerie de Baudouin, 1811. str.2.

⁴⁰ ACTON, J. a kol.: *Cambridge modern history : Volume IX : Napoleon*. Cambridge: The university press, 1902. str. 179.

důvodem, proč bývá označována za nejkvalitnější část obchodního zákoníku. I přesto však má svá negativa. Neupravuje přístaviště, přístavy, ztroskotání lodi či rybolov.

Kniha třetí je nazvána O úpadcích a o bankrotech. Úpadkem se rozumí stav, kdy obchodník nemůže dostát svým závazkům a současně zastavil veškeré platby. Došlo-li k úpadku vlivem hrubé nedbalosti nebo podvodem, označuje se jako bankrot a z důvodu vysoké společenské nebezpečnosti je stíhán jako trestný čin. Došlo-li k bankrotu na základě hrubé nedbalosti, označuje se jako prostý. V případě podvodu se označuje jako bankrot podvodný a je trestán přísněji. Pardessus a Locré se shodují v tom, že tato kniha má plno dobrých ustanovení, i přesto, že celkově selhává⁴¹.

Kniha čtvrtá O pravomoci v obchodních věcech zavádí jurisdikci obchodních soudů, které jsou složeny ze soudců volených z členů obchodních komor.

⁴¹ ACTON, J. a kol.: *Cambridge modern history : Volume IX : Napoleon*. Cambridge: The university press, 1902. str. 179.

5. Code d'instruction criminelle a Code penal

Kodifikaci trestního práva hmotného i procesního probíhala souběžně, obě témata jsou navzájem propojena, a proto bude úvodní část o vývoji trestního práva a vzniku obou kodexů společná a posléze budou popsány oba kodexy zvlášť.

5.1. Vývoj trestního práva

Východiskem pro kodifikaci trestního práva za 1. císařství bylo trestní řízení, které se ve Francii užívalo od 16. století. Jeho podoba první právní zakotvení najdeme již v Ordonanci Františka I. z Villers-Cotterets z roku 1539. Definitivní podobu mu však vtiskla až Velká ordonance Ludvíka XIV. o trestním řízení z roku 1670. Toto trestní řízení bylo ve Francii používáno až do revoluce, stalo se podkladem, od něhož se odrážely kodifikační práce po roce 1800.

Král je účastníkem všech trestněprávních řízení. Ta se rozdělovala do dvou částí. První část se nazývala instukce (instruction). Její podstatou bylo vyšetřování, které prováděl soudce. Tato část byla podstatně delší než část, která na ni navazovala. Ta se označovala jako rozsudek (jugement). Rozsudek vynesl soud tajně na základě předložených důkazů. Řízení lze tedy charakterizovat jako tajné, inkviziční. Obžalovaný nesměl mít právního zástupce, nebyla mu sdělena obvinění, byl povinen vypovídat pod přísahou. Tato podoba trestního řízení se později stala terčem kritiky ze strany mnoha učenců, mimo jiné Cesare Beccarii Voltaira nebo Jean-Baptista Merciera Dupatyho.

Klíčové však byly myšlenky Montesquieho a Rousseaua, které se plně projeví v roce 1789 a byly zakotveny v Deklaraci práv člověka a občana. Zde najdeme první zakotvení základních principů trestního práva. Článek 8 obsahuje principy *nulum crimen sine lege* a *nulla poena sine lege*. Článek 9 požaduje, aby na každého člověka bylo pohlíženo jako na nevinného, dokud není jeho vina prokázána. Již v počátcích revoluce začalo Ústavodárné shromáždění pracovat na novém trestním zákoně. Vydán byl roku 1791. Zrušil staré trestné činy spojené s náboženskou tradicí. Byl zrušen trestný čin čarodějnictví, trestný čin kacířství a trestný čin rouhání. Oproti předchozí úpravě bylo stanoveno, že cílem trestu je napravit odsouzeného. Zákon obsahoval katalog trestných činů a ke každému

přirazoval konkrétní trest, což však v důsledku omezovalo roli soudce při aplikaci práva. Obsahoval následující tresty: ztráta občanských práv, pranýř, nucené vyhnanství, vězení, káznice, nucené práce v okovech, trest smrti. Zrušil tělesné tresty. Pokud jde o účastenství, trestalo se mírnějšími tresty. Pokus byl beztrestný s výjimkou vraždy a travičství. Jde-li o procesní řízení, pak došlo k několika změnám oproti předchozí úpravě. Řízení mělo ústní charakter. Iniciovat řízení mohla nyní již i soukromá osoba. Zákon stanovil dva druhy porot, porotu obžalovací (jury d'accusation) a porotu vydávající rozsudek (jury de jugement). Instrukce byla zkrácena a vyšetřování prováděl policejní úředník. Obžalovací porota, jejímž členem byl vždy jeden soudce, za zavřenými dveřmi rozhodla, zda bude dotyčný obžalovaná či nikoli. Byly-li shledány důvody pro obžalobu, zakončila se tato část řízení obžalobou (acte d'accusation). V druhá část řízení byla vedena ústně a veřejně. Obžalovaný mohl být zastoupen právním zástupce a na rozdíl od původní úpravy nemusel vypovídat pod přísahou, pouze pokud si tak sám přál. Soudce byl povinen seznámit obžalovaného s obviněními. Dvanáctičlenná porota pak vynesla buď odsuzující rozsudek, nebo obžalovaného zbavila obvinění. Tato podoba trestního práva se ukázala jako slabá a neúčinná, což se projevovalo zvýšenou trestnou činností na venkově.

Za zmínku stojí i další zákony z oblasti trestního práva z dob republiky. Bylo to velice divoké období jako stránce vnitrostátní, tak i po stránce zahraničně politické. Roku 1793, následkem politických bojů mezi jakobíny a girondisty, povstáním ve Vendée ale i válkou s nepřátelskými státy, byl vydán 10. března dekret o zřízení mimořádného trestního tribunálu. V článku 1 se praví: V Paříži bude zřízen mimořádný trestní soud, který bude příslušný pro jakoukoli kontrarevoluční činnost, pro jakýkoli čin proti svobodě, rovnosti, jednotě, nedělitelnosti republiky, vnitřní a vnější bezpečnosti státu a pro všechna spiknutí, usilující o obnovení království nebo o zřízení jakékoli jiné autority, ohrožující svobodu, rovnost a svrchovanost lidu, ať jsou obžalovanými občanští nebo vojenští úředníci či prostí občané.⁴² Obžalovaný byl souzen soudem, který byl složen z 5 soudců a z poroty. Proti rozsudku nebylo odvolání. Majetek těch, kdož byli odsouzeni k trestu smrti, propadl státu. Pokud rodina odsouzeného neměla jiného majetku, stát je měl zabezpečit.

⁴² BALÍK, Stanislav a kol. *Texty ke studiu obecných dějin státu a práva III*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. str. 102.

Další neméně významný dekret následoval 17. září téhož roku. Jednalo se o dekret o podezřelých. Byl namířen proti emigrantům, jejich rodinným příslušníkům, zaměstnancům a dalším lidem, kteří zastávali se starého režimu, neprokázali původ své obživy nebo neměli osvědčení o občanské spolehlivosti. Dekret stanoví, že bezprostředně po jeho zveřejnění budou tito lidé vzati do vazby.

Zajímavým počinem bylo také vydání dekretu o reorganizaci revolučního tribunálu z 10. června 1794, který se měl stát jedním z nástrojů jakobínského teroru. Již z dikce jednotlivých ustanovení je patrné, k jakým účelům měl složit. Článek 4 praví: Revoluční tribunál je zřízen, aby trestal nepřátele lidu.⁴³ Jako nepřátelé definoval ty, kdož se snaží zničit veřejnou svobodu buď násilím, nebo lstí. Znal jediný trest. Smrt. Jakobínská vláda však už neměla dlouhého trvání, skončila 27. července a následující den ostří gilotiny ukončilo Robespierrovu politickou kariéru.

Posledním významnějším předpisem z přednapoleonského období byl zákon o deliktech a trestech z 25. října 1795. Měl 646 článků a skládal se ze tří knih. První kniha byla označena O policii, druhá O justici, třetí O trestech. Tento zákon nahrazoval předchozí úpravu z roku 1795. Za zmínku stojí, že autorem byl Merlin de Douai, jenž byl členem komise při přípravě druhého návrhu občanského zákoníku (1794-95).

Po Napoleonově převratu došlo ještě k několika dílčím změnám ještě předtím, než došlo na samotné kodifikační práce. Již v ústavě z roku 1799 se praví, že veřejný žalobce je pověřen zastupování moci veřejné. V lednu 1801 byly vydány dva zákony, které modifikovaly podobu trestního řízení. Byly ustanoveny zvláštní trestní tribunály. Žalobce mohl nechat podezřelého uvěznit během vyšetřování. Svědek byl vyslechnut bez účasti podezřelého. První fáze řízení před obžalovací porotou byla opět ústní. Obžalovaného nebyla dána možnost ani čas pro přípravu obhajoby. Bylo omezeno právo být souzen před zákonným soudcem a možnost být propuštěn na kauci. Porota nemusela odůvodňovat rozsudky, čímž odpadla jakákoli garance toho, že soud došel k rozsudku na základě kompetentního a intelektuálního procesu. Nebyla žádná možnost odvolání.

⁴³ BALÍK, Stanislav a kol. *Texty ke studiu obecných dějin státu a práva III*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. str. 107.

5.2. Vznik

28. května 1801 byla určena komise pro přípravu obou trestních kodexů, Code penal čili trestního zákoníku a Code d'instruction criminelle čili trestního řádu. Komisi tvořili tito Target⁴⁴, Viellart⁴⁵, Treilhard⁴⁶, Blondel⁴⁷ a Oudart⁴⁸. K tvůrcům návrhu zákona můžeme ještě připočítat ministra spravedlnosti André-Josepha Abriela (1750-1828), který s komisí na návrhu spolupracoval.

V červnu 1801 předložili předběžný návrh zákoníku trestního, nápravného a policejního (Code criminel, correctionnel et de police) o 1169 člancích, ale ten byl odmítnut s tím, že je příliš dlouhý.

Při přípravě byly osloveny jednotlivé soudy, aby se vyjádřily k otázce, zda zachovat porotní systém či nikoli. Ze 75 soudů první instance se 26 vyjádřilo pro udržení porotního systému, 23 se nijak nevyjádřilo a 26 bylo proti (šlo hlavně o soudy ze severu země). Z 19 apelačních soudů se pro vyjádřilo 7 soudů a 13 bylo proti. Otázka poroty se zdála být největším sporným bodem celé trestněprávní kodifikace. Již 22. května 1804 Napoleon Bonaparte pověřil Legislativní sekci Státní rady, aby vytvořila seznam klíčových otázek, které mají být prodiskutovány. 5. června 1804 bylo přijato 14 následujících otázek. Má být porota ponechána? Má být ponechána jury d'accusation a jury de jugement? Jaký způsobem má být porota sestavena? Na jakém základě lze podat námitku proti porotci? Má být instrukce ústní nebo částečně ústní a částečně písemná? Má porota zodpovídat více otázek nebo pouze otázku viny? Má být rozsudek vynesena jednomyslně nebo většinou hlasů? Mají být vytvořeny trestní obvody? Má být zachován trest smrti? Má být trest doživotí? Mají být v některých případech konfiskován majetek? Mají mít porotci prostor při ukládání trestů? Mají být propuštění odsouzení pod dohledem? Mají být propuštění odsouzení za následné dobré chování rehabilitováni?

⁴⁴ Target, Guy-Jean-Baptiste (1733-1809), advokát, člen ústavodárského shromáždění, předseda komise.

⁴⁵ Viellart, René-Louis-Marie (1754-1809) narozený v Remeši, advokát u parlamentu v Paříži, člen ústavodárského shromáždění, soudce kasačního soudu.

⁴⁶ Treilhard, Jean-Baptiste (1742-1810) viz. komise pro přípravu občanského soudního řádu.

⁴⁷ Blondel, Antoine-Jean-Charles (1733-1810) narozený v Remeši, profesor práva a děkan fakulty v Douai, prezident Cours imperial v Paříži, člen kasačního soudu.

⁴⁸ Oudart, Nicolas - advokát, člen kasačního soudu.

Debata trvala přes tři dny. Trest smrti a doživotí bylo schváleno bez problémů. V případě konfiskací majetku se už objevily hlasy proti, avšak Napoleon Bonaparte konfiskace obhájil. Nejpálčivějším bodem se stala porota. Proběhla dlouhá diskuze, nicméně Napoleon porotu prosadil podobně jako konfiskace. Řízení mělo probíhat veřejně, obžalovaný má právo na obhájce, a pokud si jej nemůže dovolit, porota jej může osvobodit. Je to ponecháno na úvaze poroty. Porota rozhoduje většinou hlasů. Byly ponechány obě poroty, jury d'accusation i jury de jugement. Obě poroty byly jmenovány prefektem ze sboru volitelů. Pokud by došlo k nespravedlnosti, mohlo být využito práva pardonu.

Prvním dvanácti zasedáním Státní rady předsedal Cambacérès a práce probíhala rychlým tempem. V červnu 1804 se však do debat zapojil Napoleon Bonaparte a začala vleklá debata zejména nad podobou řízení a nad tím, jak mají vypadat soudy. V těchto okamžicích je už jasně patrná Napoleonova snaha dát soudnictví opět podobu jako měla v době monarchie⁴⁹. Jeho cílem bylo obnovit soudnictví do podoby systému starých parlamentů a navíc zvýšit pravomoc úřadů. Obhajoval to tím, že současné soudy ztratily svou nezávislost a prestiž. 30. října předložila Legislativní sekce Státní rady upravený návrh více odpovídající Napoleonovým požadavkům, tj. zejména spojit trestní a civilní soudnictví. Státní rada po pět dnů zasedala v Saint-Cloud. Bylo namítáno, že mohou vznikat problémy v soudních obvodech, které pokrývají větší oblasti. Nebude jednoduché, ne-li nemožné, svolat porotu. Napoleon odpověděl, že soudce se může vysílat na zasedání podle potřeby. Rada nesouhlasila a její názor podpořili úředníci, kteří se počátkem prosince zúčastnili Napoleonovy korunovace. Cambacérès byl takovým počínáním překvapen a Napoleon prozatím stáhl svůj návrh. Nebyla to však jeho jediná reakce. 20. prosince 1804 byla práce na obou kodexech přerušena. Doposud proběhlo 25 zasedání Státní rady. Jedenácti z nich předsedal Napoleon, ostatním Cambacérès. Práce na kodifikaci byly obnoveny až 23. ledna 1808. Do další fáze se Napoleon vrhl se velkou energií. Byla vypuštěna jury d'accusation. Dále byla projednávána myšlenka jednotného soudnictví pro věci trestní a civilní. Napoleon se snažil dát soudnictví podobu, jakou mělo za starého režimu, avšak v novém kabátě. Charakteristickým rysem byla i snaha o větší decentralizaci. Měla být dána větší

⁴⁹ Císařství bylo vyhlášeno 18. května 1804, plebiscit z 6. listopadu to potvrdil a 2. prosince 1804 se Napoleon nechal korunovat v katedrále Notre-Dame v Paříži.

pravomoc místním úřadům. Trestní řád byl projednán během 37 zasedání Státní rady v období od 30. ledna 1808 až do 30. října 1808.

5.3. Code d'instruction criminelle

Všechny garance práv, které byly zakotveny po roce 1789, postupně mizely. Je zde patrný odklon od revolučních myšlenek despotismu. Předběžné řízení bylo velice efektivní v tom smyslu, že umožňovalo vyšetřit jakýkoli náznak trestné činnosti a to velmi rychle. Výslech svědků prováděl úředník za přítomnosti vyšetřujícího soudce (juge d'instruction), avšak za nepřítomnosti samotného vězně. Vězeň není seznámen s kroky, které jsou proti němu podniknuty. Úprava kauce je pojata velice úzce a striktně, že je až nemožné tento institut využívat v praxi. Podkladem pro úpravu přípravného řízení byla zejména Velká ordonance o trestním řízení z roku 1670. Pro druhou fázi řízení před jury de jugement staly základem zákony z doby revoluční. Obžalovaný byl souzen veřejně, Měl právo označit svědky, právo na obhájce a právo obhajovat se před soudem. Porota byla složena z majetných lidí, rozhodovala absolutní většinou hlasů. Pro její sestavení zůstala výše uvedená pravidla, tedy prefekt jmenoval porotce ze sboru volitelů. Prefekt mohl rovněž vystupovat jako vyšetřující soudce. Trestní řád ponechává vedle obecných soudů ještě speciální soudy, které rozhodovaly bez poroty. Do jejich pravomoci spadaly případy rebelie, ražby falešných mincí, vraždy spáchané ozbrojeným oddílem a ozbrojené pašeráctví. Proti rozhodnutí těchto soudů nebylo žádného opravného prostředku.

Trestní řád obsahoval 643 článků. Byl rozdělen na knihy (2), tituly (7), kapitoly, oddíly a články. Kniha první pojednávala o soudní policii a vykonávajících policejních úřednících. Kniha druhá byla pojmenována o justici. 4.října 1808 bylo rozhodnuto, že trestní řád nesmí vstoupit v účinnost dříve než trestní zákon. Oba zákony byly účinné až od 1.1.1811.

5.4. Code penal

Roku 1808 se navázalo na jednání z roku 1804, zejména na červnové zasedání. Práce byla dokončena po 41 zasedáních a k vyhlášení došlo 2. února 1810.

Na trestním zákoníku se v mnohém podepsalo, že vznikl v době, kdy vrcholila Napoleonova moc coby císaře. S rokem 1809 přijdou první vojenské neúspěchy v podobě nejistého působení ve Španělsku a porážce v bitvě u Aspern a Esslingenu. 1810 ještě poslední záchvěv úspěchu symbolizovaný sňatkem s Marií Louisou, dcerou rakouského císaře Františka I., a pak už císař Francouzů nastoupí cestu, která povede přes tragické ruské tažení, porážku u Lipska k první abdikaci v roce 1814 a definitivnímu vojenskému a politickému pádu roku 1815.

V roce 1808 si však Napoleon mohl diktovat podmínky a ne jinak tomu bylo v případě trestního zákoníku. Jak poznamenali členové komise: „Mnohem častěji jsme se zaobírali různými způsoby represe v zájmu veřejné bezpečnosti nežli kompenzací hrůz zločinu hrůzami trestu.“⁵⁰ Zákoník se stal v první řadě seznamem represí trestajících zejména provinění proti veřejnému pořádku a politickým principům císařství. V tomto ohledu názor Napoleonův převážil nad názory komise, jež výstižně shrnul její předseda Target: „Trest není určitě pomstou...není cílem práva, aby viník trpěl, avšak zločinům je možné předcházet.“⁵¹

Zákoník obnovil některé tresty, které existovaly za starého režimu, např. konfiskace nebo cejchování. Otcovrahovi byly před popravou useknuty ruce. Vězni odsouzení k těžkým pracím, pokud to charakter práce dovoľoval, nosili železné koule přivázané k noze a byli připoutáni řetězy po dvou. Trest smrti se ukládal za spáchání vraždy, loupeže a lupičství, byl-li ohrožen život a osobní bezpečnost, za korupci, nepravdivé svědectví, pokud ohrozilo život nevinného, za rebelii, ozbrojené shromažďování a jiné závažné zločiny. Deportace se ukládal při zločinech proti státu, při padělání či zpronevěře.

Byla také potlačována svoboda shromažďovací. Žádné shromáždění o více než 20 lidech, které se schází každodenně nebo v určitých dnech za účelem náboženským, literárním, politickým či jiným, nemůže být uskutečněno, pokud není povoleno vládou za podmínek určených veřejnou mocí.

Trestní zákoník je rozdělen následovně. Úvodní ustanovení (články 1-5). Kniha I., tresty v oblasti zločinů a pokárání, a jejich účinky (6-58). Kniha II., osoby

⁵⁰ ACTON, J. a kol. *Cambridge modern history : Volume IX : Napoleon*. Cambridge: The university press, 1902. str. 176.

⁵¹ *ibid.*, str. 175.

trestné, beztrestné a odpovědné za zločiny a přečiny (59-74). Kniha III., zločiny, přečiny a jejich trestání (75-463). Kniha IV., přestupky a jejich tresty (464-484)

5.5. Obsah Code penal

Z obsahu Code penal se zaměřím na dvě části. Jednak úvodní ustanovení obsahující druhy trestných činů a druhy trestů a pak na články 75-86, které ukazují přísné postihy za jednání mířící proti státu nebo jeho nejvyššímu představiteli. Při popisu uvedených ustanovení jsem vycházel z zejména z překladu uvedeného v publikaci Texty ke studiu obecných dějin státu a práva III., jenž obsahuje text platný po roce 1900.

Code penal znal tři druhy trestných činů. Přestupky, přečiny a zločiny. Překročení zákona, které zákony trestají policejními tresty, jsou přestupky. Překročení zákona, které zákony trestají kárnými tresty, jsou přečiny. Překročení zákona, které zákony trestají tělesnými nebo zneuctujícími tresty, jsou zločiny. Pokus byl trestný pouze v případě zločinu, v případě přečinů pouze, pokud to stanovil zákon. Dále se uplatňovala nulám *crimen sine lege* vyjádřená v článku 4. Žádný přestupek, žádný zločin, nemohou být trestány, nebyly-li stanoveny zákony, vydanými před jejich spácháním. Jako okolnosti vylučující protiprávnost uváděl stav šílenství a donucení silou.

Zákoník rozlišoval dvě kategorie trestů. Tělesné a zneuctující, nebo jen zneuctující. Tresty tělesné a zneuctující byly: 1. smrt; 2. nucené práce na doživotí; 3. deportace; 4. nucené práce na čas; 5. káznice. Tresty zneuctující byly: 1. pranýř; 2. vyhnanství; 3. ztráta občanských práv.

V případě opakovaného páčání trestné činnosti se automaticky ukládal těžší trest. Kdokoli se, když byl odsouzen pro zločin, dopustil nového zločinu, který se stíhal ztrátou občanských práv, byl odsouzen k trestu pranýře. Jestliže se druhý zločin byl stíhán trestem pranýře nebo vyhnanství, byl odsouzen do káznice. Stíhal-li se druhý zločin trestem káznice, byl odsouzen k nuceným pracím na čas a k cejchu. Jestliže se druhý zločin stíhal trestem nucených prací na čas nebo deportací, byl potrestán nucenými pracemi na doživotí. Jestliže se druhý zločin stíhal trestem nucených prací na doživotí, byl odsouzen k trestu smrti. Spoluviníci zločinu nebo

přečinu se trestali stejným trestem jako sami pachatelé tohoto zločinu nebo přečinu, kromě případů, kde zákon stanoví něco jiného.

Od článku 75 následují ustanovení, které mají chránit Francii a jejího panovníka. Každý Francouz, který by pozdvihl zbraň proti Francii, byl potrestán smrtí. Kdokoli by provozoval pikle nebo by byl v tajném spojení se zahraničními mocnostmi nebo s jejich agenty, aby je přiměl k tomu, aby počaly nepřátelství nebo svedly válku proti Francii, nebo jim k tomu poskytl prostředky, byl také potrestán smrtí. Uvedená činnost byla trestná i v případě, že směřovala proti spojencům Francie. Zvláštní článek byl věnován k ochraně panovníka. Atentát nebo spiknutí proti životu nebo osobě císaře byla zločinem urážky veličenstva (*crimen laesae maiestatis*); tento zločin se trestal jako otcovražda a nadto se stíhal konfiskací jmění.

Podle okolností byly zločinem nebo přečinem vzpoury všechny násilné odpory a násilnosti proti veřejným úředníkům, ...vykonávajícím zákony, rozkazy a nařízení veřejné moci, soudní příkazy nebo rozsudky.

6. Code rural

Rolnický zákoník zůstal během císařství pouze ve fázi návrhu a Francie se jej dočkala až o mnoho později, přesto se o něm v několika slovech zmíním, aby výčet všech kodifikačních prací byl úplný.

Vláda pověřila ministra pro vnitřní záležitosti Chaptala, aby sestavil komisi. Jejími členy se stali Coulomb, Just de la Tourette, Huzzard, Tessier, Cels a de Tournon. V průběhu prací předčasně zemřel Cels a byl nahrazen de Divonnem. Návrh zákoníku byl vytištěn a rozeslán konzultačním komisím. Ty byly vytvořeny v obvodu každého apelačního soudu. Každá komise sestávala z prefekta departementu, prokurátora, tří soudců z apelačního soudu jmenovaných ministrem spravedlnosti a dvou smírčích soudců jmenovaných prefektem. Prefekt mohl podle svého uvážení přibrat do komise i zástupce z řad rolníků.

Struktura zákoníku byla rozdělena na tituly (3), kapitoly (26) a oddíly. Jednotlivé kapitoly či oddíly nejsou rozděleny do článků, obsahují pouze hrubý obsah s odkazem na předchozí právní úpravy, té které problematiky. Titul první pojednává o zemědělském vlastnictví jednoho vlastníka a upravuje osev, sklizeň, ohrady atd. Titul druhý upravuje vztahy mezi zemědělci a předmětem úpravy je směna, výsadba, právo cesty, voda, spoluvlastnictví atd. Třetí titul se týká vztahů se státem. Upravuje delikty, soudní pravomoc nebo také nemoci zvířat.

Komise byla ustanovena v roce 1802. O sedm let později návrh putoval k posouzení ke komisím, ale do konce císařství se jej nepodařilo schválit.

7. Vlivy francouzské kodifikace

Nejvýraznějším pozitivem celé kodifikace bylo začlenění moderních principů a institutů, které položily základ modernímu právnímu systému. Je třeba dodat, že kodexy, které byly dokončeny až v období císařství, jsou přechodem na monarchii negativně ovlivněny. Jsou poplatné Napoleonově snaze posílit svou moc a přetvořit Francii nejen formálně ale i reálně na monarchii se silným panovníkem. Z toho vyplývá, že nejvyšší kvality bylo dosaženo v případě občanského zákoníku a není tedy divu, že byl přejímán i dalšími zeměmi. Vliv francouzské kodifikace si můžeme rozdělit do několika kategorií a podle různých hledisek.

6.1. Rozsah vlivu

Prvním hlediskem je rozsah vlivu na občanské zákoníky jiných zemí. Bylo jen málo zemí, které Code civil přijalo beze změn. Takovým případem byla Belgie nebo Haiti. V dalších zemích bylo francouzské právo silným inspiračním zdrojem, avšak mísilo se i s dalšími vlivy. Nejvíce je to patrné na zemích mimo Evropu.

6.2. Způsoby přijetí

Zde na prvním místě můžeme jmenovat země, které byly pod vlivem Napoleonovy moci. Jednalo se hlavně o některé německé státy, Belgie či Nizozemí.

Druhou kategorií jsou bývalé francouzské kolonie. Jedná se o státy, které spadaly pod francouzskou nadvládu jednak před rokem 1789 ale i po Napoleonově pádu. Příkladem může být kanadská provincie Quebec nebo jeden ze států Louisiana (USA). Další bývalé kolonie bychom našli v Africe nebo v Asii.

Třetí kategorií jsou státy, které se nechaly inspirovat francouzským právem dobrovolně. Těchto zemí je celá řada a najdeme nejen v Evropě, ale také v Asii, Africe nebo Jižní Americe. Zde se tvůrci nechali buď přímo inspirovat francouzským Code civil anebo nějakým jiným vzorem, který však vycházel z francouzského práva. Takovými prostředníky jsou například občanský zákoník španělský, portugalský, italský nebo nizozemský. Pronikání vlivů si detailně ukážeme na modelu mexické kodifikace občanského práva.

6.3. Geografické rozdělení zemí

6.3.1. Evropa

Občanský zákoník po vzoru Code civil přijalo Rumunsko (1863), Itálie (1865), Portugalsko (1863) a Španělsko (1889).

Výsledkem italských kodifikačních prací byl zákoník obsahující úpravu občanskoprávní i obchodněprávní. Tento kodex byl nahrazen 1942.

V Nizozemí po několik let vládl Napoleonův bratr Ludvík a od roku 1810 zde užívalo všech pět kodexů. V roce 1838 však došlo k nové kodifikaci, kromě trestního zákoníku, byly vytvořeny nové kodexy, které však byly i nadále inspirovány francouzským právem. K úplně nové kodifikaci došlo až roku 1947, kdy byl občanský a obchodní zákoník spojen do jednoho celku.

Belgie byla v letech 1795-1814 fakticky připojena k Francii. I zde platily napoleonské zákoníky. V letech 1815-1830 byla připojena k Nizozemí, poté se osamostatnila. Belgičané byli více nakloněni francouzskému právu než jejich severní sousedé, a proto si ponechali francouzský Code civil, jenž je v Belgii stále platný. V roce 1967 vyhlásily svůj vlastní občanský soudní řád. Z francouzského Code civil přejal článek 4 (denegatio iustitiae) a článek 5 (iudex ius dicit inter partes).

V některých zemích je silný vliv Code civil patrný dodnes, v jiných došlo mezitím k přijetí nových kodexů, které jsou postaveny na jiných základech. Vliv francouzského Code civil zůstal v případě Nizozemí či Belgie, naopak nové kodifikace se dočkalo Německo, Španělsko či Portugalsko.

6.3.2. Afrika

Na africkém kontinentu se francouzské právo nejvíce uplatnilo v bývalých francouzských a belgických koloniích (Francouzská Západní Afrika, Belgické Kongo). Území bývalé Francouzské Západní Afriky tvořila území dnešní Mauretánie, Senegalu, Mali, Guiney, Pobřeží slonoviny, Nigeru, Burkiny Faso a Senegalu. Z dalších afrických zemí mimo toto území jmenujme Madagaskar, Kamerun, Maroko či Alžírsko.

Ve výčtu bývalých kolonií nesmíme zapomenout na Republiku Jižní Afrika, která byla nejprve pod vládou Holanďanů a posléze Britů. Obě období se podepsala na podobě tanního práva, holandské období přineslo zejména vlivy Code civil.

Zajímavým případem je však Egypt. Díky tomu, že na kodifikaci spolupracoval Edouard Lambert z Univerzity v Lille, je velká část kodexu postavena na francouzském právu. Jedná se však o otázky, které nejsou v rozporu s islámským právem. Právo rodinné není do kodexu zahrnuto a pro jeho úpravu se používá islámské právo.

6.3.3. Asie

Zde se jedná opět o země, které byly pod francouzským vlivem (Francouzská Indočína, Filipíny). Území Francouzské Indočíny tvořila Kambodža, Laos a Vietnam. Nejsilnější vliv bychom našli zejména ve Vietnamu. Zde se používal nejen Code civil ale i Code penal. Ovšem plno zemí nacházející se v této oblasti, dalo přednost německému BGB. Jako příklad můžeme uvést Japonsko, kde probíhala práce na kodexu podle vzoru Code civil, ale nakonec nebyl uveden do praxe a následující kodex byl vypracován už podle vzoru BGB.

Jiným příkladem mohou být některé arabské země, které se nechaly inspirovat Egyptským modelem kombinace francouzského a islámského (Spojené arabské emiráty, Kuvajt, Maroko, Sýrie, Katar, Jordánsko).

6.3.4. Severní a Jižní Amerika

Na severoamerickém kontinentě najdeme dva příklady, o nichž tady byla již řeč, a těmi jsou právní enklávy Louisiana a Quebec. Obě území náležela Francii ještě před rokem 1789. Platilo zde francouzské právo, které zapustilo silné kořeny a zůstalo i poté, kdy už nespadlo pod francouzskou nadvládu. Quebec přijal v roce 1866 občanský zákoník Dolní Kanady, který byl vytvořen po francouzském vzoru a který spojoval právo občanské i právo obchodní. Obě však postupně ustupují vlivům okolního common law.

Zastavme se u Mexika a ukažme si na tomto případu, jaké množství vlivů působilo na kodifikaci občanského práva ve Střední a Jižní Americe. Snahy vytvořit 5 kodexů tak, jak vznikly ve Francii, mají počátek již v roce 1822. Na prvním místě

byl cíl vytvořit občanský zákoník. V roce 1828 schválil občanský zákoník stát Oaxaca, byl to první občanský zákoník v celé Latinské Americe. Krátce na to následovaly zákoníky ve státech Zacatecas (1829), Jalisco (1833) a Veracruz (1860). Tou dobou už začínala i práce na celostátním zákoníku. Prezident Juárez pověřil význačného právníka Justo Sierru vytvořením návrhu občanského zákoníku. Inspiračními vzory tomuto návrhu byl španělský návrh občanského zákoníku Garcíi Goyeny z roku 1851, francouzský Code Civil a Civil Code státu Louisiana. Dalšími právními předpisy, z nichž návrh vycházel, byla Ústava z roku 1857, Leyes de reforma a zákon o občanském sňatku z roku 1859. Návrh se skládal ze 4 knih a byl dokončen 1860. Zákoník byl přijat až roku 1866 za vlády Maxmiliána Habsburského jako Občanský zákoník Mexického císařství. Tento zákoník nevydržel dlouho. Roku 1870 byl přijat občanský zákoník pro federální distrikt a teritorium Baja California, který roku 1884 přijaly všechny mexické státy. Další kodex vznikl ve dvacátých letech 20. století pod vedením Ignacia Garcíi Télleze. Krom již zmíněných inspiračních zdrojů přibyly některé nové zdroje. Jednalo se o občanské zákoníky Švýcarska, Španělska, Sovětského svazu, Chile, Argentiny, Brazílie, Guatemaly a Uruguaye.

Francouzský vliv bychom dohledali i v případě Kuby. Tamní občanský zákoník byl přijat podle španělského Código civil z roku 1889 a platil až do roku 1987. Jak bylo řečeno, Španělsko přijalo svůj kodex podle francouzského vzoru.

Postupujeme-li Latinskou Amerikou nalézáme francouzský vliv kupříkladu v Portoriku, ovšem klíčovou byla kodifikace v Chile (1855). Ta byla provedena podle francouzského vzoru a od ní se odrazily i kodexy i dalších okolních států. Ekvadoru, Salvadoru, Venezuely, Nikaraguy, Hondurasu, Kolumbie, Bolívie nebo Dominikánské republiky. Zákoníky jsou často ovlivněny více faktory, např. španělskou úpravou, římským právem, německou právní vědou nebo úpravou jiné jihoamerické země. To platí pro Uruguay, Paraguay a zejména Argentinu.

Závěr

Na podobu kodexů měli nepochybně velkých vliv politické a hospodářské poměry tehdejší Francie, zejména vznik císařství a války, které probíhaly během kodifikačních prací. I přes četná válečná tažení se Napoleon významně podílel na kodifikačních pracích, nejvíce je to patrné na právu rodinném, právu úpadkovém a trestním právu. Jeho zásluhou a díky jeho energii byly kodexy schváleny. Je otázkou, zda by se podařilo prosadit tuto kodifikaci nebýt jeho. Jeho vliv měl však i negativní stránky. Napoleon příliš autoritativně zasahoval do podoby kodexů, o to víc, když byl císařem. V kapitole o vlivech osvícenství jsem se zmiňoval také o Montesquiem a jeho díle, jakožto jedním z inspiračních zdrojů politických a právních změn po roce 1789. Montesquieu vyjádřil ve svém díle také myšlenku, že politická svoboda je pouze tam, kde se nezneužívá moci. Jak postupem času Napoléon získával větší a větší moc, tím více získával nepřátel, uvnitř země i za hranicemi. V té době se dokončovaly práce na trestních kodexech a bylo jen přirozeným vývojem věcí, že Napoleon do těchto zákoníků zakomponoval četná ustanovení, která měla chránit jeho osobu i Francii. Nelze se tomu divit. Nicméně tím, že byla věnována pozornost těmto otázkám, byla věnována menší pozornost ostatním důležitým věcem. Bylo přínosnější věnovat větší pozornost ochraně života, zdraví a práv občanů. Nelze také než souhlasit s předsedou komise Targetem, že lze zločinům předcházet, tedy více pozornosti věnovat prevenci proti trestné činnosti.

Zcela odlišným případem je občanský zákoník, který vznikl jako první. Jak vyplývá ze zápisů ze zasedání Státní rady, Napoleon v případě Code civil sám zdůrazňoval, že jejich úkolem je učinit něco pozitivního pro Francii. Občané je platí a je to jejich práce, tak nějak bychom mohli charakterizovat jeho tehdejší postoj. Na půl cesty mezi generálem revoluce a císařem. Jeho cílem byl silný a prosperující stát, který potřebuje kvalitní zákony. Pokud však chtěl prosadit své názory, musel přesvědčit Portalise, který neustupoval ze svých morálních zásad a svých názorů za vlády Bourbonů, za revoluce a ani nyní na prahu císařství. Portalis tak doslova dostal významu onoho označení otec Code civil. Nejenže byl hlavním tvůrcem, ale také ochránil zákoník před negativními změnami, které se tam případně mohly dostat během projednávání ve Státní radě. Osobnost jeho formátu při tvorbě ostatních

zákoníků očividně chyběla, ani ne tak po stránce odborné jako po stránce morální autority.

Mám-li zhodnotit tvorbu obchodního zákoníku a občanského soudního řádu, nelze než konstatovat, že se jim až na několik výjimek nedostalo té pozornosti, jež by si zasloužily. Za hlavní příčiny můžeme označit vleklá válečná tažení a chybějící filozofický náboj, který provázel tvorbu Code civil.

V otázce přínosu těchto zákoníků pro budoucnost je zřejmé, že Code civil ční kvalitativně nad ostatními kodexy a nelze se tedy divit, že jeho vliv přesáhl daleko hranice Francie. Stal se silným inspiračním zdrojem pro další země a ovlivnil více kodifikací občanského práva, než kterýkoli jiný kodex. Můžeme jej obdivovat pro inovace, které přinesl, pro to, jak dokázal skloubit právní normy vzniklé v různých dobách, i pro ten brilantní jazyk, který používá. Můžeme jej naopak odsuzovat za nepraktickou systematiku nebo pro nerovné postavení žen. Přesto však je spolu s Deklarací práv člověka a občana patrně nejlepším odkazem francouzské revoluce a napoleonovy éry.

Použitá literatura

BALÍK, Stanislav., BALÍK ml., Stanislav. *Právní dějiny mimoevropských zemí*. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2003.

BALÍK, Stanislav a kol. *Texty ke studiu obecných dějin státu a práva III*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986.

HUNGR, Pavel. *Srovnávací právo: Právní kultury*. Ostrava: Key publishing, 2008.

KINCL, Jaromír a kol. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995.

KNAPP, Viktor. *Vědecká propeudetika pro právníky*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003.

KNAPP, Viktor. *Velké právní systémy : Úvod do srovnávací vědy*. Praha: C. H. Beck, 1996.

KRSKOVÁ, Alexandra. *Dějiny evropského politického a právního myšlení*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003.

MANFRED, Alfred Zacharovič. *Napoleon Bonaparte*. Praha: Nakladatelství svoboda: Naše vojsko, 1983.

SELTENREICH, Radim a kol. *Dějiny evropského kontinentálního práva*. 3. vydání. Praha: Leges, 2010.

TOMÁŠEK, Michal. *Přehled dějin japonského práva*. Praha: Univerzita Karlova. Právnická fakulta, 2007.

URFUS, Valentin. *Historické základy novodobého práva soukromého*. 2. Vydání. Praha: C.H. Beck, 2001.

Les cinq codes. [online] Paris: Richome, 1811. Dostupný z WWW: http://books.google.com/books?id=GK4j5rx7y3EC&printsec=frontcover&dq=les+cinq+codes&hl=cs&ei=C862TbPQEIbOsgbewbC6DQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=3&ved=0CDwQ6AEwAjgK#v=onepage&q&f=false

Projet de Code rural. [online] Paris: L'imprimerie imperiale. 1808. Dostupný z WWW:

http://books.google.com/books?id=cb1RAAAAYAAJ&printsec=frontcover&dq=projet+de+code+rural&hl=cs&ei=Acm2TeOKDoqTswaD9rHZDQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CCkQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false

ZACHARIAE VON LIGENTHAL, Carl Salomo. *Le droit civil français*. [online] Paris: Auguste Durand, Libraire-Éditeur, 1854. Dostupný z WWW: http://books.google.com/books?id=GIQUAAAAQAAJ&pg=PA83&dq=mass%C3%A9+droit+civil+fran%C3%A7ais&hl=cs&ei=mMq2Tc_zFI_6sgaQ0cHSDQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=3&ved=0CDkQ6AEwAg#v=onepage&q=mass%C3%A9%20droit%20civil%20fran%C3%A7ais&f=false

ACTON, J. a kol. *Cambridge modern history : Volume IX : Napoleon*. [online] Cambridge: The university press, 1902. Dostupný z WWW: <http://www.archive.org/details/cambridgemodern09actouoft>

DARD, Henri-Jean-Baptiste. *Code civil des françaises, avec des notes indicatives des lois romaines, coutumes, ordonnances, édits et déclarations, qui on rapport à chase article*. [online] Paris: L'imprimerie d'A. Egron, 1805. Dostupný z WWW: http://books.google.com/books?id=WyQ2AAAAIAAJ&printsec=frontcover&dq=code+civil&hl=cs&ei=08i2Tae7O4vysgbR6Z3EDQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=6&ved=0CEoQ6AEwBQ#v=onepage&q&f=false

FRANCE, George Spence. *The Code Napoleon or The french Civil code*. [online] London: William Benning, 1827. Dostupný z WWW: http://books.google.com/books?id=7dIPAAAAYAAJ&printsec=frontcover&dq=The+Code+Napoleon+or+The+french+Civil+code&hl=cs&ei=jsm2TAXtDYntsgaonIngDQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CCwQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false

Code civil des françaises, discours et exposé des motifs. [online] Bruxelles: G. Huyghe, 1803. Dostupný z WWW: http://books.google.com/books?id=gPs-AAAAcAAJ&printsec=frontcover&dq=Code+civil+des+fran%C3%A7aises,+discours+et+expos%C3%A9+des+motifs&hl=cs&ei=js62TY-oHInfsqbN1KTNDQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CCkQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false

THIBAudeau, Antoine-Clair. *Le Consulat et l'empire, ou histoire de la France et de Napoléon Bonaparte de 1799 à 1815*. [online] Paris: Jules Renouard, libraire, 1834. Dostupný z WWW:

http://books.google.com/books?id=jOKdAnHTOSAC&printsec=frontcover&dq=inauthor:%22Antoine+Clair+Thibaudeau%22&hl=cs&ei=N8u2Tbr8A8nJsgbthsXXDQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=2&ved=0CDEQ6AEwAQ#v=onepage&q&f=false

THIBAUDEAU, Antoine-Clair. *Mémoires sur le consulat 1799 à 1804. Par un ancien conseiller d'état.* [online] Paris: L'imprimerie de Gauthier-Laguionie, 1827. Dostupný z WWW:

http://books.google.com/books?id=4p4PAAAAQAAJ&printsec=frontcover&dq=inauthor:%22Antoine+Clair+Thibaudeau%22&hl=cs&ei=N8u2Tbr8A8nJsgbthsXXDQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CCwQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false

LOCRÉ, Jean-Guillaume. *Esprit du Code Napoléon.* [online] Paris: L'imprimerie impériale, 1805. Dostupný z WWW:

http://books.google.com/books?id=AixRbCeNhMAC&printsec=frontcover&dq=locr%C3%A9&hl=cs&ei=ZMu2TcO5C47LswaJ1PzdDQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=3&ved=0CDQO6AEwAg#v=onepage&q&f=false

LOCRÉ, Jean-Guillaume. *Esprit du Code de Commerce.* [online] Paris: Garnery, Libraire, 1811. Dostupný z WWW:

http://books.google.com/books?id=PGg7AAAACAAJ&pg=PR12&dq=Esprit+du+Code+de+Commerce+ou+commentair&hl=cs&ei=-U_BTdrNB8rcs3w_DCBQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=5&ved=0CE4Q6AEwBA#v=onepage&q&f=false

GORNEAU, Phillipe-Joseph a kol. *Révision du projet du code de commerce.* [online] Paris: L'imprimerie de la république, 1803. Dostupný z WWW:

http://books.google.com/books?id=11ZDAAAACAAJ&pg=PP5&dq=R%C3%A9vision+du+projet+du+code+de+commerce&hl=cs&ei=Rc22TZr3LMnLsgbize2-DQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=3&ved=0CDUQ6AEwAg#v=onepage&q&f=false

BONAPARTE, Louis-Napoléon. *Napoleonic ideas.* [online] New York: D.Appleton and Company, 1859. Dostupný z WWW:

http://books.google.com/books?id=tXYSAAAIAAJ&printsec=frontcover&dq=Napoleonic+ideas&hl=cs&ei=a822TeK0No_4sga_j-

[nZDQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CCwQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false](http://books.google.com/books?id=grQuAAAAIAAJ&pg=PA341&dq=History+of+the+French+codes&hl=cs&ei=hM22TZSAMIPzsga0m63MDQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CCwQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false)

History of the French codes : The Jurist or Quaterly journal of jurisprudence and legislation. [online] London: Baldwin and Cradock, 1828. Dostupný z WWW: http://books.google.com/books?id=grQuAAAAIAAJ&pg=PA341&dq=History+of+the+French+codes&hl=cs&ei=hM22TZSAMIPzsga0m63MDQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=9&ved=0CFMQ6AEwCA#v=onepage&q=History%20of%20the%20French%20codes&f=false

LEVASSEUR, Alain. Code Napoléon or Code Portalis. [online] Tulane Law Review. 1968-1969, XLIII. Dostupný z WWW:

http://www.heinonline.org/HOL/Page?public=false&handle=hein.journals/tulr43&men_hide=false&men_tab=citnav&collection=journals&page=762

MORETEAU, Olivier. Future of Civil Codes in France and Louisiana. [online] The Journal of Civil Law Studies, Vol.2, Issue 1, 2009.

http://www.heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/jcilast2&div=5&collection=journals&set_as_cursor=31&men_tab=srchresults&terms=43%20Tul.%20L.%20Rev.%20762&type=matchall#1

VARGAS, Jorge A. An Introductory Lesson to Mexican Law : From Constitutions And Codes to Legal Culture and NAFTA. [online] San Diego Law Review, Vol. 41, 2004.

http://www.heinonline.org/HOL/Page?public=false&handle=hein.journals/sanlr41&men_hide=false&men_tab=citnav&collection=journals&page=1337